

Pɔɔl tɔne keŋ ɔ be ŋmarase yelee Romantena ne

¹ Tɔne kei lee maŋ Pɔɔl ŋon me yee Yesu Kristo tobaale e ne gyaŋ. Wurubuaɛ baake na maŋ nyi me kaa yee ɔ kpilale, te ɔ lese maŋ see nyi maa yako ɔ nombia kpaakpaa ŋan.

² Gyaŋgba gyaŋgba keŋ ne, Wurubuaɛ tɛɛwɔ wa akpenkpengyɔɔra dɔɔ yako ɔ nombia keŋa see ɔ nombia aŋmaraseŋ see ŋan man.

³ Nombia kpaakpaa keŋa yee ɔ bu Yesu Kristo ŋon ɔ yee de Gbenjyoo e ne nombia ŋa. Lee lolo gbɛɛ man na, Yesu kei lee gyoo Defidi duuluŋ man.

⁴ Wurubuaɛ felin ŋon doŋ keŋ ɔ ba mo gyusu Yesu lee yeŋ man ne, keŋ lese la wola nideli nyi ɔ yee Wurubuaɛ bu e keŋ ayimɛɛ be doo ɔ man ya.

⁵ Wurubuaɛ tee ŋon Kristo ŋonan dɔɔ mo ɔ beɛɛ boele daa nyi de kaa bese ɔ kpilala. Na ke yela tɛɛle kei dɔɔ balan pou ke lee ŋon Wurubuaɛ di, na baa nyii ɔ dei na baa lese ɔ yelee.

⁶ Emɛɛ Romantena baŋ Wurubuaɛ be baake ŋon te e be kaa bese Yesu Kristo balan ne, emɛɛ mo kpue mena balan kewɔ man.

⁷ Lee mena dɔɔ te mɛɛ ŋmarase tɔne kei mee yelee emɛɛ Romantena baŋ pou Wurubuaɛ ne gyae ŋon te ɔ be baake ŋon nyi e kaa bese ɔ balan ne. De kya Wurubuaɛ na de Gbenjyoo

Yesu Kristo baa mo be bεεε boele ηon, na baa fa ηon wosefεereη.

⁸ Pε maa kolosi nombii daale nε, me dɔη Yesu Kristo dɔɔ mεε fa Wurubuare karan lee ε popou dɔɔ. Nawolo nyi balan ne nyii mena keη ε be lee Wurubuare nombia ηan di tεεle kei dɔɔ pou.

⁹ Wurubuare ηon mεε mo me konɔɔ pou som e te mεε yako ɔ bu nyeekelee nombia ηan nε, ηon yena ma adanseε nyi mεε tɔɔse ηon nideli deban kamase ma kefane man.

¹⁰ Deban kamase keη mεε fane na, mεε sola Wurubuare nyi waa toro gbεε fa man lee ηon gbagba kegyaebii man na maa nyin kɔη ε gyan.

¹¹ Ε nombia ne gyo man loo, mena dɔɔ mεε gyae nyi maa kɔη ε gyan na maa yela ε ke nyin Wurubuare felin abɔɔ anefan ηan, na ηe ka do ηon dɔη ε keleedi man.

¹² Kei nawolo baa nyi akpaa me kɔη ε gyan na, daa na ηon pou keleedi gyae ka do dɔηa kakyeη.

¹³ Me tebia mεε gyae ε ka gyeη nyi nafa me gyaewɔ agbaatee agbaatee nyi maa kɔη ε gyan, na Wurubuare ke ta me dɔɔ yela balan ke lee Yesu di nideli ε man, ηgba mena keη ε tebia ban ba te yeε Gyudatenawɔ ya nε be lee e di debiise akan ηan man nε, mɔna gbεε ta toro fa man deban kenan man ya.

¹⁴ Ke yeε kpene keη doo me dɔɔ nyi maa kolosi Wurubuare nombia fa walan kamase. Siakaralatenana na ayintena pou, balan ban ba gyeη nombia na ban bɔɔ gyeη nombia ya nε pou.

15 Lee kei dɔɔ te me sia yɛwɔ nyi maa kolosi Kristo nombia ŋan fa ɛmɛɛ ban ɛ kyaa Roman donɔɔ man mɔ nɛ.

16 Kristo nombia kpaakpaa ŋan kekolosi be dana man desɛŋ ya. Nawolo nyi ŋan yɛna Wurubuare don keŋ ɔ na mo lee walaŋ kamase ŋon ɔ ne lee ŋa di nɛ nyee. Gyudatena tanɔgbɛɛ la nyii nombia keŋa, pɛte balan akan ban mɔ kaa nyii ŋa.

17 Kristo nombia kpaakpaa ŋan na wola na mena keŋ Wurubuare ne yɛɛ pɛte balan gbɛɛnɛŋ na teneɛ ɔ siaman. Nombia ŋenan nawolo nyi akpaa walaŋ ŋon ɔ ne lee Yesu di nɛ de tale seŋ ɔ kelɛɛdi man lee kewalaŋ kelii ɔto na, ɔtenate gbɛɛnɛŋ gyae ka teneɛ Wurubuare siaman. Be ŋmarase mena nombii kei Wurubuare nombia aŋmaraseŋ see ŋan man nyiaa, “Walaŋ ŋon lee ɔ kelɛɛdi dɔɔ te ɔ gbɛɛnɛŋ da tenɛɛ Wurubuare siaman na, waa nyin nyeedon kekpaa.”

Wurubuare ban

18 Wurubuare ŋon ɔ kyaa adido nɛ ta lese wola nyi ɔ ta gyen ban balan kumɛɛ na balan ban bɔɔ ne nyii ɔ dei ya nɛ dɔɔ. Nawolo nyi be nombiakumɛɛ bee yeli Wurubuare nombia ŋan ŋe doo na ŋe gbɛɛ nɛ ka lee debɔɔ ya.

19 Wurubuare ta gyen ban nawolo nyi gbɛɛ keŋ man balan baa mo gyen e nɛ te yɛɛ nombia aweesesa ya. Ŋon Wurubuare gbagba lese na ŋa wola wɔ.

20 Wurubuare wose man nombia ŋaale kyaa keŋ nyi walaŋ be tale naa ŋa na ɔ sia fonɛɛ ya.

Ŋan yena ɔ donj kekpaakekpaa na ɔ dinɔɔ kenj ɔ dana kenj nawolo nyi ɔ yee Wurubuare e ne. Mɔna n kee na leenanj teele keyee kewalanj kenj na, Wurubuare dinɔɔ kenan ba weese ya. Nawolo nyi abɔɔ ŋan pou ɔ be yee ne na lese ɔ dinɔɔ wola nideli kenj balan baa tale naa na baa lee di. Mena dɔɔ walanj ŋon ɔ te lee di ya na, ɔ tanj nombii daale waa yako mo lee ɔ wose ya.

²¹ Mena balanj kewɔ gyen nyi Wurubuare kyaa mɔna bɔɔ na mo obuɔ kenj kaboena e ne fa e ya, te bɔɔ na lese ɔ yele mɔ ya. Nyansa nombii kamase be doo ba agyuenj man ya, te ditɔntee wolowolo doo la be konɔɔse man.

²² Bee yee ŋgba be sia te kare ne, mɔna be yee ayɔntenawɔ.

²³ Be te tina Wurubuare ŋon ɔ kyaa kekpaakekpaa ne yela, gyu bee som banee ŋan bɔɔ maa yaa bɔɔ yae ŋa ŋgba balan yaa gyebuse yaa wonembia ne.

²⁴ Mena dɔɔ Wurubuare mɔ ta besena ɔ wole tee wɔ, te bee yee nombia nkaranjkanj ŋan ba lee banj gbagba be konɔɔse man ne. Be dana kewolee nombia bee fulu ba wose.

²⁵ Be te tina Wurubuare nombia ŋan ŋe doo na ŋe gbɛe ne keleeɗi yela gyu bee lee akeree nombia di. Mena dɔɔ bee som abɔɔ ŋan Wurubuare be yee ne bo tina Wurubuare ŋon ɔ be yee ŋa ne yela. Ŋon Wurubuare te kaboena nyi dee lese ɔ yele kekpaakekpaa Amen.

²⁶ Kenj bee yee mena dɔɔ Wurubuare ta besena ɔ wole tee wɔ te ba gyoo desɛnj nombia keyee. Be man ala banj gba koranj te tina baala

gyaŋ kedoo ɲgba mena keŋ Wurubuare ba wolo ne yela gyu bee doo na doŋa.

²⁷ Mena mo te baala mo bee ala gyaŋ kedoo ɲgba mena keŋ Wurubuare ba wolo ne yela gyu bee yeŋ doŋa yeŋ, te ba gyoo desey nombia nkarankaraŋ keyee na doŋa. Mena doo Wurubuare waa woŋ ba deŋela ɲgba mena keŋ kaboena ne.

²⁸ Keŋ boo bee Wurubuare nombia ɲan kagyey doo, ɲon mo ta besena o wole tee wo. Mena doo nombia nkarankaraŋ te bee gyueŋ te bee yee nombia ɲan tekaboena nyi nafa balan baa yee ya ne.

²⁹ Nombiakumee te wulu be man. Akpanyaŋnyaŋ na nombiakumee na sibii na balan kekola na sia keyee balan aboo doo, na balan kako na kale nombia na akeree kedi na nombia ka mo yakaa balan doo te wulu be man. Mena mo te bee yako balan wose man nombia.

³⁰ Bee mo nombiakumee yakaa doŋa doo, te bee kola Wurubuare. Be dana deboŋ te boo ne bu balan ya, te bee wola ba wose mo. Bee gyae gbeneŋ wolee ɲan baa mo yee nombiakumee debaŋ kamase, te boo ne bu ba lolala mo ya.

³¹ Boo dana nyansa ya te boo ne di nombia ɲan bee yako ne doo ya. Boo ne gyae balan ya, te boo ne wii balan waraŋase mo ya.

³² Keŋ na keŋ ba gyey nyi Wurubuare mmaraa nawolo nyi walaŋ ɲon o doo mena dinoo kei man na otenate be gyae waa nyin nyeedoŋ kekpa ya koran ne, be yakaa bee yee mena nombiakumee keŋa kpu. Kenan wole

koran̄ n̄, b̄e b̄ese do balan̄ ban̄ b̄e ȳe mena
nombiakum̄e ken̄a m̄o n̄e kak̄yen̄.

2

Wurubuar̄e waa di walan̄ kamase nombia

¹ Nyan̄ walan̄ ŋon n̄ ne bu n̄ d̄oo f̄oo n̄e, n̄ be
dana daale n̄ ke yako ya nawolo nyi nyan̄ m̄o n̄
ne ȳe nombiakum̄e ŋan̄ ɔtenate ne ȳe n̄e.
Mena d̄oo nyi akpaa n̄ bu ŋolo f̄oo na, nyan̄
gbagba n̄ wose yaa n̄ buu f̄oo n̄e.

² Da gyen̄ nyi Wurubuar̄e de di mena balan̄
kew̄o nombia te ɔ bu w̄o f̄oo na, na ke doo na
ke gb̄e.

³ Mena d̄oo akpaa nyan̄ deniwalan̄ n̄ bu ŋolo
f̄oo lee nombiakum̄e ŋan̄ nyan̄ gbagba m̄o ne
ȳe n̄e d̄oo n̄e, wulaa gyen̄ nyi Wurubuar̄e m̄o
waa bu nen̄ f̄oo. N̄ be gyae n̄ ke tale lee
Wurubuar̄e nyin̄maa man ya.

⁴ Wurubuar̄e ta lese ɔ w̄e na ɔ kon̄oo ken̄ ɔ
dana n̄e wola nen̄ kekpa, m̄ona n̄ ta mo ŋa ȳe
kolo ya. Yaa n̄ ba gyen̄ nyi Wurubuar̄e lese ɔ
w̄e baa wola nen̄ na ke yela n̄ ke kȳekee nya
agyuen̄ lee n̄ gb̄een̄ kum̄e man, na n̄ ke k̄on̄
ɔ gyan̄ yee?

⁵ M̄ona n̄ dana kon̄ooyun̄ na den̄ele don̄.
Mena d̄oo n̄ den̄ele kew̄on̄ ken̄ ne wuku kpu, te
ke doo k̄e daa nen̄ kelii wee ken̄ Wurubuar̄e
waa mo ban̄ di balan̄ nombia n̄e. Mena wee
kenan̄ te waa w̄on̄ n̄ den̄ele. Wee kenan̄ te
balan̄ baa naa mena ken̄ Wurubuar̄e ne di ɔ
nombia na ke gb̄e n̄e.

⁶ Nawolo nyi Wurubuare waa to walan kamase kom ngba mena ken otenate be yee ne.

⁷ Baale ta mo be loo gyakaa nyi baa nyin gyoorobiiri na yele na nyeedon ken ka dokoso be kyaa ya ne. Mena doo be nyin konoo te bee yee nombia kpaakpaa weeya pou man. Ban te Wurubuare waa fa nyeedon kekpaakekpa ken.

⁸ Mɔna balan ban lee sibii doo te boo bee anokoare ken gyu ke sila nombiakumee ne, Wurubuare ban kum na o denele kewon ken gyae ke kon be doo na baa naa diyem nideli.

⁹ Wurubuare waa yela kaale na kayeyee ke kon balan ban pou bee yee nombiakumee ne doo. Ke gyae ke fiasee bo lee Gyudatena doo, pena ke kon balan ban ba te yee Gyudatenawo ya ne mo doo.

¹⁰ Mɔna Wurubuare waa yela balan ban bee yee nombia kpaakpaa ne ke nyin gyoorobiiri na yele na wosefereɲ. Ken mo gyae ke fiasee bo lee Gyudatena doo, pena ke kon balan ban ba te yee Gyudatenawo ya ne mo doo.

¹¹ Nawolo nyi Wurubuare ne di o nombia na ke gbее ken o bee kee walan siaman ya.

¹² Balan ban ba te yee Gyudatenawo ya ne, boo gyen Mosesi mmaraase ɲan ya. Mena doo akpaa be yee nombiakumee na, na Mosesi mmaraase ɲenan te Wurubuare waa mo di be nombia ya. Mɔna denele kewon ken baa nyin lee be nombiakumee keyee doo ne yena yen kekpa ken. Te Gyudatena doo akpaa be yee nombiakumee na, Mosesi mmaraase ɲan te Wurubuare waa mo di be nombia. Nawolo nyi ban doo ba gyen mmaraase ɲenan.

13 Nawolo nyi na balan ban ba gyen Mosesi mmaraase nan ne gbene tenɛ la Wurubuare siaman ya. Mɔna balan ban bee di mmaraase nenan doo ne, ban gbene tenɛ la Wurubuare siaman.

14 Balan ban ba te yee Gyudatenawo ya ne, booo gyen Mosesi mmaraase nan ya. Mɔna akpaa nyi ban gbagba konoo man nombia na wola wo nyi baa yee kpene ken mmaraase nan na wolo ne, kenan nawolo baa nyi mmaraase nan doo be konoo man.

15 Be nombia nan bee yee ne nawolo baa nyi ba gyen nombia nan Mosesi mmaraase nan na wolo nyi baa yee ne be konoo man. Mena ken be yee kolo kum yaa kolo kpaakpaate te be konoo man nombia ne yee wo ne mo ne di adanse kpu. Nawolo nyi naale man na ne yee wo nyi mena nombia ayeesa ken be dei ya, mena doo be wo bee fee wo ya. Deban naale man mo na be konoo man nombia na wola wo nyi be nombia ayeesa ken doo na ke gbee. Kenan na be wo ne fee wo.

16 Mena yaa Kristo nombia kpaakpaa nan me doo mee kolosi ne na wolo. Nombia nenan na wolo baa nyiaa, wee daale Wurubuare waa ta Yesu Kristo doo di balan nombia nan bee yee weese ne na waa bu wo foo.

17 Nene nyan kpa n yee Gyuda baale e te n na mo n wose lo Mosesi mmaraase nan doo, mena doo n ne gyina n wose adido nyi n gyen Wurubuare nideli.

18 Nyan kpa n gyen Wurubuare kegyaebii nawolo nyi Mosesi mmaraase nan na wola na

neŋ nombia ŋan ŋe doo na ŋe gbɛɛ nɛ.

¹⁹ Nyan kpa nyan doŋɛɛ la siayɛɛsatena siaman, te n kpa nyan yena kanea fa balan ban be doo ditɪŋɛɛ man nɛ.

²⁰ Nyan kpa nyan yena walaŋ ŋon n na wola ayɪŋtena na balan ban boɔ gyen daale ya nɛ nombia. N ne gyɔ n konɔɔ nyi lee Mosesi mmaraase ŋan doɔ n gyen kpene kamase na nombia ŋan pou ŋe doo na ŋe gbɛɛ nɛ.

²¹ Nyan ŋon n kpa n na wola balan nombia nɛ, weera doɔ te n be tale wola n wose ya? N ne yako balan nyi be na ŋmɛɛle ya mɔna nyan gbagba ne ŋmɛɛle.

²² N ne yako balan nyi be na lee be wɛɛla yaa be baala wɔle ya, mɔna nyan gbagba ne yɛɛ mena. Nyan kpa balan na som bɛɛneŋ ya, mɔna nyan doŋ bɛɛneŋ denɛɛ man n ne ŋmɛɛle.

²³ N na wola n wose lee Mosesi mmaraase ŋan doɔ, mɔna n bee di ŋe doɔ ya. Lee mena doɔ n na do Wurubuare desɛŋ.

²⁴ Wurubuare nombia aŋmaraseŋ see ŋan ne yako nyiaa, lee ɛmɛɛ Gyudatena nombia ayɛɛsa doɔ balan ban ba te yɛɛ Gyudatenawɔ ya nɛ ne kolosi mmusuo nombia tia Wurubuare.

²⁵ Akpaa n ne di Mosesi mmaraase ŋan doɔ nɛ, kenan na n baala wose kekara keŋ dana tɔnɔɔ. Mɔna akpaa n bee di Mosesi mmaraase ŋan doɔ ya nɛ, kenan na n baala wose kekara keŋ yɛɛ yakaa. Kenan na yɛɛ yaa ŋgba n te kara n baala wose gba ya nɛ.

²⁶ Nyi akpaa ŋolo te kara ɔ baala wose ya te ɔ ne di Mosesi mmaraase ŋan doɔ nɛ, Wurubuare siaman na yɛɛ yaa ŋgba ɔtenate kara ɔ baala

wose baa ne.

²⁷ Nyan Gyuda baale, n gyen mmaraase njan nawolo nyi be nmarase na bo see nen te be kara n baala wose mo, mona n bee di ne doo ya. Mena doo wala njan on o te kara o baala wose ya te o ne di mmaraase njan doo ne, waa bu nen fo.

²⁸ Nawolo nyi te yee nyi ken nolo ne yee Gyudatena aboo ayeesa doo te otenate yee Gyuda baale e ya. Te na baala wose mo kekara kaagen na wola la nyi nolo yee Gyuda baale gbagba e ya.

²⁹ Akpaa nyi nolo yee Gyuda baale gbagba e na, o konoo man na wola la. Te baala wose kekara gbagba mo yee konoo man nombia na. Wurubuare felin njan ne kyeekee na otenate konoo. Ka te yee nyi mmaraase njan boo nmarase see ne doo kedi ya. Mena wala njanon ne, Wurubuare na lese na o yele. Te yee denibalan ya.

3

¹ Akpaa nolo de yako nyi o yee Gyuda baale e na, gbeye wonti man yaa o kela njan o te yee Gyuda baale e ya ne? Tonoo wonti doo la Gyuda baale keyee man? Yaa won tonoo doo la baala wose kekara man?

² Ke yee ampan nyi n yee Gyuda baale e na, ke dana tonoo lee gbeye kamase man. Gyan gbate yena nyi, Wurubuare moo o nombia njan bo do Gyudatena nyinmaa man.

³ Ke yee ampan nyi Gyudatena ban man baale te lee Wurubuare nombia njan di ya. Mona ba

denjele doŋ ken bɔɔ yɛɛ nɛ, gyae ke tale to
Wurubuare gbɛɛ nyi ɔ na yɛɛ kpene ken ɔ be
wulaa yako see nyi waa yɛɛ nɛ yee?

⁴ Be doo mena korakora ya. Ken na ken balan
yɛɛ akereɛtenawɔ koran nɛ, Wurubuare doo ɔ
nombia doo na ke gbɛɛ nɔgba mena ken
Wurubuare nombia anmarasen see njan ne
yako lee Wurubuare wose man nɛ nyiaa,
“Akpa n ne kolosi na,
n ne kolosi nombia na anokoare bo
te walan kamase ne naa nyi n nombia doo
na ke gbɛɛ.

Te n di walan kamase nombia na,
bɛɛ naa nyi n nombia kedi mo dei”

⁵ Deniwalan waa tale boose nyiaa, nyi de
nombiakumɛɛ de yeli balan de naa nyi
Wurubuare nombia doo na ke gbɛɛ na, kenan
na akpa de yɛɛ nombiakumɛɛ te ɔ won da
denjele na, deɛ tale yako nyi ɔ ta nɛre daa do?

⁶ Ka te yɛɛ mena korakora ya. Akpa nyi
Wurubuare nombia njan be doo na ke gbɛɛ ya
na, sena te waa yɛɛ na waa di balan pou
nombia?

⁷ Nyi akpa ma dekara ken mee dii nɛ da lese
Wurubuare nombia njan nɛ doo na ke gbɛɛ nɛ
wola nideli te da lese ɔ yele na, won doo te
Wurubuare sɛɛ ɔ ne bu man fɔɔ nyi me yɛɛ
nombiakumɛɛyɛɛre e?

⁸ Mena na won doo te doo ne yako nyi, “E yela
de kaa yɛɛ nombiakumɛɛ na Wurubuare
nombia kpaakpa ke nyin lee debɔɔ ya.” Balan
baale tan kara me noo nyi ma te yako mena
nombii kei see. Balan ban bɛɛ kara me noo nɛ,

Wurubuare waa wɔŋ ba denjele ŋgba mena kenj kaboena ne.

Walaŋ kamase gbɛɛ ba tenɛɛ ya

⁹ Nɛnɛɛ sena yaa dɛɛ gyuenj baa lee nombia kenja man? Daa Gyudatena na gyuenj baa nyi de dei kela balan akan ban yaa? Koa be doo mena ya. Nawolo nyi de wulaa yako ŋon nyi Gyudatena na ban ba te yɛɛ Gyudatenawɔ ya nɛ pou dasenɛe yɛɛ dokolonj. Nombiakumɛɛ te wulu be popou man.

¹⁰ Wurubuare nombia anmarasenj see ŋan ne di nombii kei wose man adansɛɛ nyiaa,
“Nɔlo na nɔlo be kyaa kenj ɔ gbɛɛnenj tenɛɛ
Wurubuare siaman ya.

¹¹ Nɔlo na nɔlo be kyaa kenj ɔ dana nyansa
na waa nyii Wurubuare nombia ŋan man
ya,
te nɔlo mɔ be kyaa kenj ɔ ne keo
Wurubuare gbɛɛnenj ya.

¹² Balan pou te wɔŋ ba wose lee Wurubuare
gbɛɛnenj man.

Be popou te wɔɛɛ.

Nɔlo na nɔlo be kyaa kenj ɔ ne yɛɛ nombia
kpaakpaa ya”

¹³ “Bɛɛ gyae nombia nkarankaranj keyako.
Bɛɛ mo be nɔɔ beo balan.”

“Be nɔɔwoya na koo ŋgba yenj nɛ.”

¹⁴ “Bɛɛ mo nɔɔwoya ŋanj nyinjan falaa balan.”

¹⁵ “Balan kako be dana wɔ ban ya.

¹⁶ Yenanj kamase kenj bee gyu na bɛɛ wɔɛɛ abɔɔ
botɔɔ,
te bɛɛ mo kayeyɛɛ mɔ lo balan dɔɔ.

17 Mena balan kewo bee yee kpene ken gyae
ka mo wosefereken kon ya.”

18 “Te Wurubuaere keyee be doo be man mo ya.”

19 Da gyen nyi kpene kamase ken Wurubuaere mmaraase nan na wolo ne, doo bo fa balan ban be doo mmaraase nan tee ne. Mena doo nolo be kyaa nyi waa nyin gbese tira nombii daale noo yako nyi o te yee ta dukum ken kaboena na nyi Wurubuaere waa won o denjele ya. Kei nawolo baa nyi Wurubuaere waa di walan kamase nombia wee daale.

20 Nawolo nyi mmaraase nan doo kedi be gyae ke tale yela nolo gbeneken ka tenee Wurubuaere siaman ya. Mona mmaraase nenan ne yele la te dee gyem nyi de yee nombiakumeyeerawo.

Keleedi ne yele la walan gbeneken na tenee

21 Te nenee doo Wurubuaere ta wola daa gbese ken de mo na de nombia ka tenee o siaman, ken te yee nyi mmaraase nan doo kedi ya. Mosesi mmaraase nan na Wurubuaere akpenkpengyoora nombia anmarasen see nan wulaa yako mena gbena kenan nombia.

22 Mena gbena kenan yena Yesu Kristo keleedi. Nawolo nyi walan kamase non o lee Yesu di na, Wurubuaere waa lee otenate doo nyi o gbeneken tenee non Wurubuaere siaman. Gbese kei man te Wurubuaere waa mo na waa lee walan kamase non waa lee Yesu Kristo di ne nyee. Wurubuaere be famene na botoo ken otenate ba lee ya.

23 Nawolo nyi walan kamase te yee dukum, mena doo Wurubuaere gyoorobiiri ken nafa

kaboena nyi ke dee doo de man ne, de te nyin ke mena ya.

²⁴ Mɔna lee Wurubuarɛ bɛrɛɛ keŋ ɔ ba mo boele daa ne dɔɔ te balan gbɛnenɛ na teneɛ ɔ siaman. Yesu Kristo dɔɔ te ɔ tɛwɔ mo mena bɛrɛɛ kei boele daa. Nɔn Yesu tɔɔ na balan pou nombiakumɛɛ kom, te ɔ lese wɔ lee be nombiakumɛɛ keyɛɛ man te be nyinɛ ba wose.

²⁵ Wurubuarɛ gbagba moona Yesu Kristo fa ngba kedeesa ne, nyi ɔ kaa yeŋ ngba mpataa ne lee de nombiakumɛɛ dɔɔ na Wurubuarɛ ke ta ɔ yeŋ kei dɔɔ mo de nombiakumɛɛ pou kyɛɛ daa. Mena dɔɔ walaŋ kamase nɔn waa lɛɛ Yesu nombia di ne, Wurubuarɛ waa mo ɔ nombiakumɛɛ pou kyɛɛ e. Wurubuarɛ yɛɛ nombii kei bo na ka wola nyi ɔ nombia doo na ke gbɛɛ, te ɔ bɛɛ nɛrɛ nɔlo mɔ do ya. Gyangba gyangba keŋ ne, Wurubuarɛ nyinɛ konɔɔ te ɔ lese ɔ sia lee balan nombiakumɛɛ nɔn bɛɛ yɛɛ ne dɔɔ.

²⁶ Mɔna nɛnɛɛ dɔɔ Wurubuarɛ bɛɛ lese ɔ sia lee deniwalaŋ dukum keyɛɛ dɔɔ ya. Kei na wola la nyi Wurubuarɛ nombia ayɛɛsa doo na ke gbɛɛ, te walaŋ kamase nɔn ɔ lɛɛ Yesu di na waa yela ɔtenate mɔ nombia ka teneɛ nɔn Wurubuarɛ siaman.

²⁷ Nɛnɛɛ wonɔ dɔɔ te dɛɛ gyɔ de konɔɔ? Kolo be kyaa ya. Nawolo nyi na mmaraase nɔn kesila ne yele la te walaŋ gbɛnenɛ na teneɛ Wurubuarɛ siaman ya, mɔna lee Yesu Kristo keɛɛdi dɔɔ te walaŋ gbɛnenɛ na teneɛ Wurubuarɛ siaman.

²⁸ Mena dɔɔ de nombii keŋ dɔɔ da seŋɛɛ yɛna nyi, na mmaraase nɔn dɔɔ kedi dɔɔ te walaŋ

gbɛnenɛ na tenee Wurubuare siaman ya. Mɔna lee Yesu Kristo kelɛedi dɔɔ, te walaŋ gbɛnenɛ na tenee Wurubuare siaman.

²⁹ Ɛ yela maa boose ŋon nyiaa, Wurubuare yɛɛ Gyudatena baagen Wurubuare e? Koa, ɔ yɛɛ balan baŋ ba te yɛɛ Gyudatenawɔ ya ne mɔ Wurubuare e.

³⁰ Wurubuare dokolon koon kyaa la. Mena dɔɔ lee kelɛedi ken Gyudatena be lɛɛ e di dɔɔ te waa lɛɛ wɔ do nyi be gbɛnenɛ tenɛɛ ɔ siaman. Mena kelɛedi kenan ke mɔ dɔɔ te waa lɛɛ balan baŋ ba te yɛɛ Gyudatenawɔ ya ne mɔ do nyi be gbɛnenɛ tenɛɛ ɔ siaman.

³¹ Mena dɔɔ dee sila kelɛedi ken gbɛɛ, na dee tina mmaraase ŋan dɔɔ kedi yela yaa? Koa, da kelɛedi ne gyae la ke yela na dɛɛ tale di mmaraase ŋan dɔɔ nideli.

4

Aberaham kelɛɛ Wurubuare di

¹ Nɛnɛɛ won yaa daa Gyudatena dana dɛɛ yako lee de naana Aberaham wose man? Won te Aberaham naawɔ lee kelɛedi da anekolosen kei wose man?

² Akpaa nyi Wurubuare lɛɛ Aberaham bo do nyi ɔ gbɛnenɛ tenɛɛ ŋon Wurubuare siaman lee tom ken ɔ be yɛɛ ne dɔɔ na, kenan na ŋon Aberaham waa tale gyɔ ɔ konɔɔ, mɔna na Wurubuare siaman ya.

³ Sena te Wurubuare nombia anmarasen see ŋan ne yako? Nombia ŋenan ne yako nyiaa, “Aberaham lɛɛ Wurubuare di, mena dɔɔ te

Wurubuare lɛɛ e do nyi ɔ gbɛɛnɛn tɛɛɛ ɲon
Wurubuare siaman.”

⁴ Akpaa walaɲ de yɛɛ tom te n tɔ e kom na,
kom keɲ n be tɔ e nɛ te yɛɛ nyi n moo ke bo
kyɛɛ e ya. Mɔna ke yɛɛ kpene keɲ kaboena nyi
waa nyin lee tom keɲ ɔ be yɛɛ nɛ dɔɔ.

⁵ Nyi akpaa te yɛɛ nyi ɲolo tom keɲ ɔ be yɛɛ
nɛ dɔɔ ya, mɔna akpaa ɔ lɛɛ di nyi Wurubuare
ne tale yela nombiakumɛɛyɛɛra baɲ bɔɔ lɛɛ
Yesu di nɛ gbɛɛnɛn ne tale tɛɛɛ ɲon
Wurubuare siaman nɛ, kenɲ na ɔtenate
kelɛɛdi gyae ke yela Wurubuare ke lɛɛ e do nyi
ɔ gbɛɛnɛn tɛɛɛ ɔ siaman.

⁶ Gyoo Defidi wulaa yako nombia keɲa
Wurubuare nombia aɲmarasɛn see man wola
nyiaa, akpaa Wurubuare te kɛɛ ɲolo nombia
ayɛɛsa ya te ɔ lɛɛ e do nyi ɔ gbɛɛnɛn tɛɛɛ ɲon
Wurubuare siaman na, kenɲ na walaɲ ɲonaɲ
ɲon na nyeebam. Gyoo Defidi nombia ɲenaɲ
yena nyiaa,

⁷ “Balɲ baɲ Wurubuare ba mo be
nombiakumɛɛ kyɛɛ wɔ
te ɔ be gyae waa tɔɔse ɲa bela ya nɛ,
baɲ na nyeebam.

⁸ Walaɲ ɲon Wurubuare bɛɛ mo ɔ
nombiakumɛɛ
do ɔ konɔɔ man ya nɛ,
ɲon na nyeebam.”

⁹ Mena nyeebam kei nɛ, na ke yɛɛ fa balɲ
baɲ bɔɔ kara be baala wose nɛ baagen yaa baɲ
ba te kare ya nɛ mɔ kpue? Koa, ke yɛɛ be popou
wui. De wulaa dɛɛ yako nyiaa, lee Aberaham

kelɛɛdi ɔɔ te Wurubuarɛ lɛɛ e do nyi ɔ gbɛɛnɛɛnɛn tɛɛɛ ɲon Wurubuarɛ siaman.

¹⁰ Mɔna debaɲ wɔɲti te Wurubuarɛ lɛɛ Aberaham do nyi ɔ nombia tɛɛɛ ɔ siaman? Debaɲ kenaɲ na, Aberaham te kara ɔ baala wose yaa ɔ te kara ta ya? Na ɔ ke kara ɔ baala wose wɔle ya, mɔna Wurubuarɛ lɛɛ e do pɛte ɔ kara ɔ baala wose.

¹¹ Aberaham baala wose kekara yɛɛ kpene keɲ ne di adansɛɛ nyi lee ɔ kelɛɛdi ɔɔ te debaɲ keɲ ɔ te kara ta ɔ baala wose ya nɛ, Wurubuarɛ lɛɛ e do nyi ɔ gbɛɛnɛnɛn tɛɛɛ ɲon Wurubuarɛ siaman. Mena ɔɔ balanɲ baɲ pou ba te kara ta be baala wose ya te bɔɔ lɛɛ Wurubuarɛ di nɛ, ɔ te yeli be gbɛɛnɛn ta tɛɛɛ ɲon Wurubuarɛ siaman. Kei te yeli Aberaham te kaa bese baɲ mɔ be naana.

¹² ɲon Aberaham ɲonanɲ bese yaa ɔ yɛɛ balanɲ baɲ bɔɔ kara be baala wose nɛ mɔ be naana. Na keɲ bɔɔ kara be baala wose nɛ kaagenɲ ɔɔ te ɔ bese be naana ya, mɔna keɲ bɔɔ lɛɛ Wurubuarɛ di kpu ɲgba mena keɲ ɲon Aberaham be lɛɛ Wurubuarɛ di pɛte bɔɔ kara ɔ baala wose nɛ ɔɔ te ɔ bese be naana.

¹³ Wurubuarɛ yakowɔ see nyiaa, Aberaham na ɔ duulunɲ man balanɲ ne gyae la baa di tɛɛle kei ɔɔ. Te yɛɛ nyi keɲ Aberaham be di Mosesi mmaraase ɲan ɔɔ, ɔkaa te Wurubuarɛ yako nombia keɲa ya, mɔna keɲ Aberaham be lɛɛ Wurubuarɛ di te Wurubuarɛ be lɛɛ e do nyi ɔ gbɛɛnɛnɛn tɛɛɛ ɲon Wurubuarɛ siaman nɛ ɔɔ te ɔ yako nombia ɲenanɲ.

¹⁴ Nyi akpaa balanɲ baɲ bee di mmaraase ɲan

doo ne doo te Wurubuaere yako keyako see kei ne, kenan na Wurubuaere kelɛdi ken yee yakaa te o keyako see ken mo be dana tonoo ya.

¹⁵ Nawolo nyi mmaraase na moona Wurubuaere ban kon. Te botoo ken mo mmaraase be kyaa ya na, dukum mo keyee be kyaa ya.

¹⁶ Mena doo lee kelɛdi doo te balan baa tale nyin Wurubuaere aboo nan o be yako see ne. Na aboo ken ka bese kpene ken Wurubuaere na mo boele balan yakaa. Kei na wolo baa nyi Aberaham duulun man balan pou baa nyin mena aboo nenan. Te yee nyi ban bee di mmaraase nan doo ne baagen ne gyae la baa nyin na ya, mona ban pou boo lee di ngba mena ken Aberaham be lee di ne mo baa nyin mena aboo nenan. Nawolo nyi Wurubuaere siaman na, Aberaham yena de popou de naana.

¹⁷ Ngba mena ken Wurubuaere nombia anmarasen see ne yako nyiaa, “Ma te yeli n ta bese teele kei doo balan pou be naana.” Aberaham non o be lee Wurubuaere di ne, o yee de naana e Wurubuaere siaman. Non Wurubuaere kei ne gyuusuu na woya lee yen man, te non ne tale la yela aboo nan nafa non kyaa ya ne ne kon ngba ne wulaa ne kyaa ne.

¹⁸ Na kolo na kolo be kyaa ken gyae ke yela Aberaham ka mo o loo gyakaa nyi, Wurubuaere waa yee kpene ken o be yako see nyi waa yee ne ya. Mona Aberaham lee Wurubuaere di te o moo o loo pou gyakaa o doo. Lee mena doo o kaa bese teele kei doo balan pou be naana,

ngba mena keŋ Wurubuaɛ be yako see nyi, “Ɔ duulun man balan baa bo ngba kyolobiise nɛ.”

19 Deban keŋ Wurubuaɛ be yako Aberaham mena nombii kei nɛ, na ɔ te di kulutooneŋ soŋonoŋ (100) mena dɔɔ ɔ te ηmɛɛ keŋ nyi ηolo loo be gyakaa nyi waa tale lola bela ya. Mena mɔ te ɔ wɛɛle Saara mɔ te ηmɛɛ gbaa lolo. Keŋa pou wɔle nɛ, Aberaham ta lee wɔle Wurubuaɛ kelɛɛdi man ya.

20 Mena mɔ te ɔ te lɛɛ aŋmaareŋ nyi nombia ηan Wurubuaɛ be yako see nɛ be gyae ke koŋ mena ya, mɔna ɔ yɛɛ kakyeŋ seŋ ɔ kelɛɛdi keŋ man keŋkeŋ te ɔ lese Wurubuaɛ yeɛle.

21 Nawolo nyi na ɔ gyeŋ lee ɔ konɔɔ man nideli nyi, Wurubuaɛ dana doŋ keŋ waa tale yɛɛ kpene keŋ ɔ be yako see nyi waa yɛɛ nɛ.

22 Lee Aberaham kelɛɛdi kei dɔɔ te “Wurubuaɛ lɛɛ e do nyi ɔ gbɛeneŋ teneɛ ɔ siaman.”

23 Ba ke ηmarase nyi “Ɔ lɛɛ Wurubuaɛ di dɔɔ te ɔ gbɛeneŋ teneewɔ Wurubuaɛ siaman” nɛ, na Aberaham waageŋ dɔɔ te be ηmarase mena nombii kenan ya.

24 Mɔna daa ban mɔ dɛɛ lɛɛ Wurubuaɛ ηon ɔ be gyuuusu de Gbɛngyoo Yesu Kristo lee yeŋ man nɛ di, na waa yela de gbɛeneŋ ka teneɛ ɔ siaman nɛ mɔ dɔɔ te be ηmarase mena nombii kenan.

25 Lee de nombiakumɛɛ dɔɔ te Wurubuaɛ lese Yesu Kristo nyi ɔ kaa yeŋ fa daa. Mena mɔ te ɔ gyuuusu e lee yeŋ man, na ke yela de gbɛeneŋ ka teneɛ ηon Wurubuaɛ siaman.

5

Daa na Wurubuarɛ nsana ta bese de

¹ Nɛnɛɛ lee keɲ dɔɔ lɛɛ de Gbɛngyoo Yesu di dɔɔ, Wurubuarɛ te lɛɛ daa do nyi de gbɛnɛnɛn tɛnɛɛ ɔ siaman. Te lee de Gbɛngyoo Yesu Kristo ɲonɔɲ dɔɔ, gyonɲ te kaa doo daa na Wurubuarɛ nsana.

² Lee de Kristo kelɛɛdi dɔɔ te de nyiɲa Wurubuarɛ bɛrɛɛ keɲ ɔ ba mo boele daa te de dɔɲ ke man nɛ. Mena dɔɔ dana daa gyonɲ, nawolo nyi de loo gyakaa nyi dɛɛ kaa di gyoori kpu na e.

³ Na keɲ kaagenɲ ya. Kenɔɲ wɔle na dana daa gyonɲ bela lee da diyem kena man, nawolo nyi diyem kena ne yele la walaɲ ne tale kyanɲ ɔ wose seɲ keɲkeɲ.

⁴ Walaɲ de kyanɲ ɔ wose seɲ keɲkeɲ na, ne yeli Wurubuarɛ ne lɛɛ ɔtenate do. Mena mɔ te nyi walaɲ da gyem nyi Wurubuarɛ te lɛɛ e do na, ne yeli ɔ ne nyiɲ kpene keɲ dɔɔ waa mo ɔ loo gyakaa.

⁵ Mena loo kegyakaa kei mɔ be gyae ka do daa desɛɲ ya, nawolo nyi Wurubuarɛ te tɛɛ ɔ felinɲ ɲon ɔ ba mo do de man nɛ dɔɔ mo ɔ balan kegyae do de man.

⁶ Nawolo nyi debaɲ keɲ de sɛɛ de yɛɛ nombiakumɛyɛɛrawɔ te dɔɔ dana dɔɲ keɲ dɛɛ tale mo kyɛɛkee da kekyaabii ya nɛ, Kristo kɔɲawɔ kaa yenɲ fa daa debaɲ keɲ Wurubuarɛ ba see nɛ man.

⁷ Gyae ke yɛɛ dɔɲ nideli pɛte ɲolo ke tale lɛɛ walaɲ ɲon ɔ gbɛnɛnɛn tɛnɛɛ Wurubuarɛ siaman nɛ yenɲ yenɲ. Mɔna nyi akpaa ɲolo ne yɛɛ deeli

fa balan na, mberem na ηolo waa sεε lεε ɔ yen yen.

⁸ Mɔna Wurubuare ta lese wola nyi ɔ ne gyae daa nideli, nawolo nyi deban ken de sεε de yεε nombiakumεεyεerawɔ nε, ɔ yela Kristo kaa yenawɔ fa daa.

⁹ Lee Kristo fatabo ken ɔ ba mo feefo de nombiakumεε dɔɔ, te Wurubuare lεε daa do nyi de gbεeneη tenεε ɔ siaman. Mena mɔ te lee Kristo fatabo kenan dɔɔ, Wurubuare waa lεε da nyee wee ken waa mo ban di tεele kei dɔɔ balan pou nombia nε.

¹⁰ Nafɔ na de yεε balan ban dεε kɔla Wurubuare, mɔna lee ɔ bu yen ken dɔɔ ɔ ta mo daa yεε ɔ gyoona ban ɔ ne gyae. Nyi ɔ bu Yesu yen ken te yeli de ta bese ɔ gyoona na, kenan na Yesu nyeedon ken ɔ be nyim nε be gyae ke yela waa lεε da nyee kekpa yee?

¹¹ Te yεε nyi ɔ lεε da nyee bo kaagen ya, mɔna lee Yesu Kristo dɔɔ dee di gyon Wurubuare ɔsom ken man. Nawolo nyi lee ηon Yesu Kristo dɔɔ gyon te kaa doo daa na Wurubuare nsana.

Be ka mo Adam maa na Kristo

¹² Lee walan dokolon dɔɔ te nombiakumεε kɔnawɔ tεele kei dɔɔ. Non yena de naana Adam. Nombiakumεε keyεε mɔ moona yen kɔn. Mena dɔɔ te yen nyinɔ don balan dɔɔ, nawolo nyi walan kamase te yεε dukum.

¹³ Pete Wurubuare ka mo mmaraase ηan fa Mosesi na, nombiakumεε wulaa kyaa tεele kei dɔɔ. Mɔna botɔɔ ken mmaraa be kyaa ya nε, bɔɔ ne kala dukum keyεε do kolo man ya.

¹⁴ Leenan de naana Adam debaŋ kaa lii de naana Mosesi debaŋ man ne, yeŋ ne dii na doŋ balan pou dɔɔ. Balan baŋ ba te yeɛ deŋele doŋ Wurubuare nombia ayakon see ŋan dɔɔ ŋgba Adam koran ya ne, yeŋ dii doŋ be dɔɔ. Adam seŋeɛ fa walaŋ ŋon waa koŋ ne. Walaŋ ŋonan yeŋa Yesu Kristo.

¹⁵ Ke yeɛ anokoare ke nyi mena balan bala kewo yeɛ kpookpoo. Nawolo nyi kpene keŋ be teɛ Adam dɔɔ koŋ, na kpene keŋ be teɛ Kristo dɔɔ koŋ ne te yeɛ dokolon ya. Lee Adam dukum keŋ ɔ be yeɛ ne dɔɔ te balan burum nyiŋa yeŋ. Te lee Yesu Kristo bereɛ dɔɔ te Wurubuare lese ɔ bereɛ wola balan burum, kela balan baŋ boɔ yem lee Adam dukum dɔɔ ne.

¹⁶ Wurubuare bereɛ keŋ ɔ ba mo boele daa ne, na kpene keŋ Adam dukum keŋ ba mo koŋ ne te yeɛ dokolon ya. Adam dukum keŋ ɔ be yeɛ ne yele la te balan pou dii foɔ Wurubuare siaman. Moŋa balan nombiakumɛɛ burum keŋa wole na, Wurubuare ta mo ɔ bereɛ boele daa te ɔ moo da akumɛɛ kyɛɛ daa te ɔ yela de kaa bese balan baŋ be gbɛneŋ teneɛ ɔ siaman.

¹⁷ Lee walaŋ dokolon dukum keyeɛ dɔɔ te yeŋ dii gyoori balan pou dɔɔ. Moŋa keŋ Yesu Kristo be yeɛ fa daa ne, ke toŋoɔ kela kpene keŋ Adam dukum keŋ ba mo koŋ ne. Wurubuare te teɛ Yesu Kristo dɔɔ wii de waraŋase nideli te ɔ moo ɔ bereɛ boele daa te ɔ yela da bese balan baŋ de gbɛneŋ teneɛ ɔ siaman. Walaŋ kamase ŋon Wurubuare be wii ɔ waraŋase, te ɔ ba mo ɔ bereɛ boele e te ɔ be yeli ɔ gbɛneŋ ba teneɛ ɔ siaman ne, waa nyiŋ nyeedon kekpa na waa

yela ñon na Yesu Kristo ke di gyoori.

¹⁸ Mena dɔɔ ñgba mena keñ lee walañ dokolonɔ nombiakumɛɛ keyɛɛ dɔɔ te balañ pou be di fɔɔ Wurubuarɛ siaman nɛ, mena ke mɔ te lee walañ dokolonɔ nombia kpaakpaa keyɛɛ dɔɔ te Wurubuarɛ waa lɛɛ balañ burum do nyi be gbɛɛnɛñ tɛnɛɛ ɔ siaman na waa fa wɔ nyeedonɔ.

¹⁹ Mena keñ lee walañ dokolonɔ deñele don dɔɔ te balañ pou ba bese nombiakumɛɛyɛɛra nɛ, mena ke mɔ te lee walañ dokolonɔ obuɔ dɔɔ Wurubuarɛ waa lɛɛ balañ burum do nyi be gbɛɛnɛñ tɛnɛɛ ɔ siaman.

²⁰ Mosesi mmaraase ñan kɔñae na ke yela balañ kena be nombiakumɛɛ ñan bɛɛ yɛɛ nɛ nideli. Mɔna debañ keñ nombiakumɛɛ na boo na, Wurubuarɛ bɛɛɛ keñ mɔ na boo kpu.

²¹ Nafɔ na nombiakumɛɛ ne diina don balañ dɔɔ, te ne kpase bañ na Wurubuarɛ nsana. Mɔna nɛnɛɛ dɔɔ Wurubuarɛ ta mɔ ɔ bɛɛɛ boele daa yela de ta bese balañ bañ be gbɛɛnɛñ tɛnɛɛ ñon Wurubuarɛ siaman, na ke yela dɛɛ ta de Gbenɔyoo Yesu dɔɔ nyin nyeedonɔ kekpa.

6

Kristo dɔɔ te de nyeedonɔ dana tɔnɔɔ

¹ Akpaa nɛɛ te nombia keña doo na, na sena yaa dɛɛ yako baa? Kaboena nyi dɛɛ dɔɔ da dukum keyɛɛ man na Wurubuarɛ bɛɛɛ keñ ka bo yaa?

² Korakora, be kɔñ mena ya. Nawolo nyi da te wɔñ da wose lee dukum keyɛɛ man. Mena dɔɔ

tekaboena nyi dɛɛ bese gyu ke kyaa da dukum keyɛɛ man bela ya.

³ Deban ken bɔɔ sɔ daa Wurubuarɛ lonj te daa na Yesu Kristo be yɛɛ dokolonj nɛ, na ɛ ba gyen nyi da te yɛɛ dokolonj baa lee ɔ yɛn ken man yee?

⁴ Ba ke sɔ daa Wurubuarɛ lonj ken nɛ, na yɛɛ yaa ngba daa na Yesu Kristo yɛnɔ la te be wuu daa na e nɛ, nawolo nyi daa na e te yɛɛ dokolonj. Mena dɔɔ ngba mena ken de kya Wurubuarɛ ba mo ɔ gyoorobiiri donj ken gyuusuu Yesu Kristo lee woya man fa e nyeedonj nɛ, mena te kaboena nyi daa mɔ dɛɛ kyaa dinɔɔ wɔle man.

⁵ Nawolo nyi akpaa daa na Yesu te yɛɛ dokolonj lee ɔ yɛn man na, kenan na Wurubuarɛ waa gyuusuu daa mɔ lee yɛn man ngba mena ken ɔ be gyuusuu Yesu lee yɛn man nɛ.

⁶ Da gyen nyi deban ken bɔɔ gyɔ e mataa ɔpanɗan ken dɔɔ te ɔ ba yem nɛ, na njon Yesu na de dinɔɔ bene ken yaa be gyɔɔwɔ ko nɛ. Kei te yeli donj ken nombiakumɛɛ dana de dɔɔ nɛ nɔɔ ta yem, ken de ta tekaa yɛɛ nombiakumɛɛ gbenawɔ bela ya.

⁷ Nawolo nyi akpaa nɔlo da yem na, ɔ te tira ɔ wose lee nombiakumɛɛ keyɛɛ man.

⁸ Nyi akpaa daa na Kristo ta yem na, kenan na dɛɛ lɛɛ di nyi daa na e mɔ dɛɛ kyaa nyeedonj man.

⁹ Da gyen nyi Wurubuarɛ gyuusuna Yesu Kristo lee yɛn man, te ɔ be gyae waa yɛn bela ya. Nawolo nyi yɛn ba tekaa dana donj ɔ dɔɔ bela ya.

¹⁰ Yɛn ken ɔ ba yem nɛ, ɔ yɛnɛ karatete

dokolon na waa ko nombiakumee noo. Mena doo nenee ken o kyaa nyeedon man ne, o kyae fa Wurubuae.

¹¹ Mena ke mo te kaboena nyi yaa kee e wose nyi emee mo yengae na e ka ko nombiakumee noo, te nenee e kyae fa Wurubuae. Nawolo nyi emee na Kristo Yesu te yee dokolon.

¹² Mena doo e na tekaa yela nombiakumee kedi don e wosenaane ken gyae ka yen ne doo, na e ke sila aboo kumee nan emee gbagba ne gyae teele kei doo ne ya.

¹³ E na mo e wosenaane yenan daale fa nombiakumee keyee ya. Mona e mo e wose fa Wurubuae ngba balan ban boo lese wo lee yen man kon nyeedon man ne. E mo e wose pou fa Wurubuae na waa mo non yee kpene ken dei te ke doo na ke gbee ne.

¹⁴ Tekaboena nyi nombiakumee dee di don e doo bela ya, nawolo nyi e ba tekaa e doo Mosesi mmaraase nan tee ya, mona nenee doo e don bo Wurubuae beree ken man.

¹⁵ Mena doo nenee ken de don Wurubuae beree ken man, te doo tekaa doo mmaraase nan tee ya ne, na kaboena nyi dee gyakaa nombiakumee keyee doo bela yaa? Korakora, be doo mena ya.

¹⁶ E ba gyen nyi akpaa n mo n wose fa njolo te n na som e te n ne yee o kegyaebii na, na n ta bese o gbeni yee? Kei na wolo baa nyi akpaa n yeli dukum da mo nen yee o gbeni na, yen ne sila la. Mona nyi n mo n wose fa Wurubuae te n ne tei o dei ngba o gbeni ne, waa yela n nombia ka tenee o siaman.

17 Mɔna dɛɛ do Wurubuare nɔɔ nawolo nyi debaŋ daale na, nafa ɛ yɛɛ nombiakumɛɛ gbeŋawɔ. Te nenɛɛ dɔɔ ɛ ta mo ɛ konɔɔ pou ɛ silana Wurubuare gbɛɛneŋ ŋan bɔɔ wola ŋon nɛ.

18 Wurubuare te yeli ɛ ta lese ɛ wose lee nombiakumɛɛ keyɛɛ man, te ɛ kaa bese Wurubuare gbeŋa na ɛ ke tale yɛɛ nombia ŋan tenɛɛ ɔ siaman.

19 ɛ nombia man kenyii dana doŋ kyomii, mena dɔɔ te ma moo nombii kei mɛɛ maa na deniwalanŋ kekyaabii man nɛ. Gyanŋba keŋ na ɛ moo ɛ wose pou besena gbeŋa fa nombia nkaranŋkaranŋ na nombiakumɛɛ keyɛɛ. Mena mɔ te kaboena nyi nenɛɛ yaa mo ɛ wose bese Wurubuare gbeŋa, na ɛ ke tale yɛɛ nombia ŋan ŋe doo na ŋe gbɛɛ na ɛ ka bese balanŋ banŋ ayimɛɛ be doo ba wose man ya kelii ɔto.

20 Debaŋ keŋ ɛ yɛɛ nombiakumɛɛ gbeŋawɔ nɛ, na ɛ be famenɛ na abɔɔ ŋan ŋa tenɛɛ Wurubuare siaman nɛ keyɛɛ ya.

21 Debaŋ keŋ ɛ be yɛɛ nombiakumɛɛ ŋan gyenŋ kei ŋe dana ŋon desɛŋ nɛ, wonŋ tɔnɔɔ te ɛ nyinŋawɔ lee ŋe man? Mena nombia ŋenanŋ tɔnɔɔ yena yenŋ.

22 Mɔna nenɛɛ Wurubuare te yeli ɛ ta lese ɛ wose lee nombiakumɛɛ keyɛɛ man te ɛ bese ɔ gbeŋa. Kpene keŋ ɛ ke nyinŋ lee ke man yena nyi, ɛ ke kyaa dinɔɔ kpaakpaate keŋ ayimɛɛ be doo ke man ya nɛ man na ɛ ke nyinŋ nyeedonŋ kekpa.

23 Nawolo nyi kpene keŋ n ke nyinŋ lee nombiakumɛɛ keyɛɛ man yena yenŋ, mɔna

walaŋ ɲon ɔ lɛɛ de Gbenɣyoo Yesu Kristo di na, kpenɛ keŋ Wurubuare waa fa yena nyeedoŋ kekpaakekpaa keŋ.

7

*Mosesi mmaraase ɲan ba tekaa dana doŋ
Kristotena doo ya*

¹ Me tebia, ε popou ε gyeŋ Mosesi mmaraase ɲan. Te ε gyeŋ mo nideli nyi, akpaa walaŋ kyaa na ɔ sia na te mmaraase ɲan ne di doŋ ɔ doo.

² Ε yela dɛɛ mo mena nombii kei maa na alo yalale. Akpaa ɔ baale nyiŋa ɔ kyaa keŋ ɔ ta yeŋa ta ya nɛ, na alo ɲon doe ɔ baale ɲonaŋ tɛɛ. Moŋa akpaa ɔ baale ɲonaŋ da yem na alo ɲon te nyiŋ ɔ wose lee mmaraase ɲan tɛɛ, nawolo nyi yale mmaraa bɛɛ tekaa bake e bela ya.

³ Mena doo nyi akpaa ɔ baale ɲon ta yeŋa ta ya te alo ɲon de bɛɛ e gyu ke yala baale wole nɛ, na ɔ ta lee ɔ baale wole baa. Te akpaa ɔ baale ɲon da yem te alo ɲon de gyu ke yala baale wole nɛ, kenan na ɔ te lee ɔ baale wole ya nawolo nyi yale mmaraa keŋ bɛɛ tekaa bake e bela ya.

⁴ Me tebia, mena yaa doo fa emɛɛ mo nɛ. Deban keŋ ε be lɛɛ Kristo di nɛ, na yɛɛ yaa ɲgba emɛɛ na e yeŋa la nɛ. Keŋ emɛɛ na Kristo be yɛɛ dokoloŋ ɔ yeŋ man doo, mmaraase ɲan ba tekaa dana doŋ ε doo bela ya. Mena doo ε yɛɛ walaŋ wole ɲon Wurubuare be gyusu e lee yeŋ man nɛ wui, na ε ke nyiŋ yɛɛ nombia kpaakpaa fa Wurubuare.

⁵ Nawolo nyi debaŋ kenj de doo de dinɔɔ bene kenj man nɛ, na mmaraase ŋan yela da moo da wose do abɔɔ kumɛɛ ŋan daa gbagba ne gyae nyi dɛɛ yɛɛ nɛ man nideli. Nafɔ mena abɔɔ kumɛɛ kenja denj moo yɛŋ bo kɔna daa, na daa na Wurubuare nsana ke tira kekpaakekpaa.

⁶ Mɔna nɛnɛɛ dɔɔ Wurubuare te yeli mmaraase ŋan nafɔ ŋɛɛ bake daa nɛ, ba tekaa dana doŋ de dɔɔ bela ya. Te kenj daa na Yesu Kristo be yɛɛ dokolonj ɔ yɛŋ man dɔɔ, de ta tekaa yɛɛ mmaraase ŋan nafɔ ŋɛɛ bake daa nɛ gbenawɔ bela ya. Mena dɔɔ de te nyin da wose dɛɛ som Wurubuare lee gbɛɛ wɔle kenj ɔ felin ŋon ba wola daa nɛ man. Ka te yɛɛ gbɛɛ bene kenj Mosesi mmaraase ŋan ba wola daa nɛ ya.

Mmaraase na lese na dukum wola

⁷ Nɛnɛɛ sena yaa dɛɛ yako baa? Dɛɛ yako baa nyi mmaraase ŋan yɛɛ kolo kum ke? Korakora na mena ya. Mmaraase ŋan yele la te ma gyenja dukum. Nafɔ akpaa mmaraase ŋenanj denj te yako nyi, “Na yeli n sia keyɛɛ ŋolo kolo ya nɛ,” nafɔ mɔɔ gyenj nyi sia keyɛɛ ŋolo kolo dɔɔ yɛɛ dukum ke ya.

⁸ Mɔna mena mmaraa kei yele la te sibii keyɛɛ kum kamase nyinja gbɛɛ kaa gyoo me maŋ. Nyi mmaraase denj be kyaa ya nɛ, nafɔ dukum be dana yele ya.

⁹ Debaŋ kenj nafɔ mɔɔ gyenj mmaraase ŋan ya nɛ, na yɛɛ maŋ ŋgba dukum kamase be doo me maŋ ya nɛ. Mɔna nɛnɛɛ kenj mɔɔ kaa gyenj mmaraase ŋenanj nɛ te me naawɔ nyi me yɛɛ dukumyɛɛre e, te ma dukum dɔɔ daa na

Wurubuare nsana gyae ke tira kekpa. Kei nawolo baa nyi Wurubuare siaman na, me yee ngba walaŋ non ɔ ba yem ne.

¹⁰ Mena doo me naawo nyi mmaraase nan nafa ne gyae ke fa maŋ nyeedon ne, na moo yeŋ bo kona maŋ.

¹¹ Nawolo nyi lee mmaraase nenan doo, te dukum nyina gbee beo maŋ yela me nyina yeŋ.

¹² Mmaraase nan gbagba doo, ne popou lee Wurubuare gyan. Ne doo na ne gbee te ne dei mo. Dukum kamae be doo ne man ya.

¹³ Na kei nawolo baa nyi mmaraase nan ne dei ne, yele la te me nyina yeŋ? Korakora, be doo mena ya. Dukum yele la te me nyina yeŋ. Dukum tee mmaraase nan ne dei ne doo te ne yela me nyina yeŋ, na ke yela balan kena mena keŋ dukum doo. Mena doo lee mmaraase nan doo, te dukum lese ka wose wola nyi ko dei korakora ya.

Walaŋ kee yoo na dukum

¹⁴ Da gyen nyi mmaraase nan dei nawolo nyi ne tee Wurubuare felin non doo kon, mona maŋ doo me yee deniwalaŋ yakaate e, te nombiakumee te wulu ma nyee. Mena doo me ta bese gbeni fa dukum.

¹⁵ Maŋ gbagba bee nyii nombia nan mee yee ne man ya. Nawolo nyi nombia nan mee gyae nyi maa yee ne moo ne yee na ya, te nan moo ne gyae nyi maa yee ya ne nan te mee yee.

¹⁶ Te akpa nyi aboo nan moo ne gyae nyi maa yee ya ne te mee yee na, kenan na mee lee ke do nyi mmaraase nan dei.

17 Kedoo kei ne, te yee man gbagba ne yee na nombia kenja ya. Dukum don ken ne di me doo ne, ken ne ye le la te mee yee mena nombia nenan.

18 Ma gyen nyi deban ken me doo me dukum dinoo kei man ne, kolo kpaakpaa kamase be doo me man ya. Nawolo nyi mee gyae nyi maa yee nombia kpaakpaa, mona moo ne tale yee na ya.

19 Nombia kpaakpaa nan mee gyae nyi maa yee ne moo ne tale maa yee na ya, mona nombiakumee nan moo ne gyae nyi maa yee ya ne, nan te me yakaa mee yee.

20 Akpaa nyi nombia nan moo ne gyae nyi maa yee ya ne te me yakaa mee yee na, kenan na te yee nyi man gbagba ne yee na na ya. Mona dukum don ken ne di me doo ne, ne ye le la te mee yee mena nombia nenan.

21 Mena doo ma te naa nyi dukum don ken ne diina me doo. Nawolo nyi akpaa mee gyae nyi maa yee kolo kpaakpaa na, ka te ka lee kolo kum doo.

22 Man gbagba me konoo man na, nafa mee gyae nideli nyi maa di Wurubuare mmaraase nan doo.

23 Mona mee naa nyi mmaraa wole daale ken koo ne kyaa na Wurubuare mmaraase nan ya ne ne yoo na donja me man. Mena mmaraa kum kei te yeli nombiakumee ta gyoo me man di ma yee pou.

24 Me nombia dana waranase nideli. Amote ne gyae la waa lese man lee mena dinoo kum ken doo me man, te ke dana man kee gyu yen man ne man?

²⁵ Mɛɛ fa Wurubuare karan, nawolo nyi non ne gyae la waa ta de Gbengyoo Yesu Kristo doo na waa lee man lee mena dinoo kei man. Nombia atunan man yaa. Man gbagba me konoo man na mɛɛ gyae nyi maa di Wurubuare mmaraase nan doo, mona dinoo kum ken doo me man ne doo me ta bese dukum gbenji.

8

Nyeedon wole

¹ Me tebia, nenɛɛ doo balan ban pou ban na Yesu Kristo be yɛɛ dokolon ne, Wurubuare be gyae waa bu wo foo bela ya.

² Nawolo nyi lee Yesu Kristo doo Wurubuare felin non ta lese daa lee dukum na yen man te o faa daa nyeedon wole.

³ Mosesi mmaraase nan te tale lese daa lee dukum man ya, nawolo nyi de dinoo kum ken doo de man ne te yeli dɛɛ tale di mmaraase nan doo ya. Mona Wurubuare tɛɛwo gbɛɛ wole daale doo lee da nyee. Gbɛɛ kenan yena nyi o kpila non gbagba o bu kon de gyan ngba deniwalan ne, te o wosenaane mo yɛɛ ngba walan kamase wui ken dukum doo ke man ne. Nombiakumɛɛ doo te Wurubuare kpila o bu non nyi waa kon, te non kaa moon balan pou nombiakumɛɛ seele. Ken Wurubuare be yeli o bu non be kaa yem doo, o ta lese wola nyi dukum be dana don denibalan doo bela ya.

⁴ Wurubuare yɛɛ ke mena na ke yela daa ban doo tekaa doo dinoo kum ken man ya te dee sila Wurubuare felin non ne, ke nyin tale yɛɛ

nombia n̄an n̄a ten̄ε Wurubuar̄ε siaman n̄gba mena keŋ mmaraase n̄an na wolo n̄ε.

⁵ Nawolo nyi balan̄ ban̄ be s̄εε be doo be din̄ɔɔ kum keŋ man n̄ε, be loo gyakaa bo ab̄ɔɔ kum̄εε n̄an ban̄ gbagba ne gyae nyi baa ȳεε t̄εεle kei d̄ɔɔ n̄ε d̄ɔɔ. M̄ɔna balan̄ ban̄ be silana Wurubuar̄ε felin̄ n̄on n̄ε, be loo gyakaa bo kpene keŋ Wurubuar̄ε felin̄ n̄on ne gyae nyi baa ȳεε n̄ε d̄ɔɔ.

⁶ Walaŋ n̄on ɔ mo ɔ loo gyakaa ab̄ɔɔ kum̄εε n̄an n̄on gbagba ne gyae n̄ε d̄ɔɔ n̄ε, na mo yeŋ bo k̄ɔna e. Te walaŋ n̄on ɔ mo ɔ loo gyakaa Wurubuar̄ε felin̄ n̄on d̄ɔɔ n̄ε, na mo nyeedon̄ na wosef̄εreŋ bo k̄ɔna e.

⁷ Mena d̄ɔɔ akpaa n̄olo da mo ɔ loo gyakaa ab̄ɔɔ kum̄εε n̄an n̄on gbagba ne gyae n̄ε d̄ɔɔ n̄ε, na mena walaŋ n̄onaŋ ne k̄ɔla Wurubuar̄ε. Nawolo nyi ɔ bee di Wurubuar̄ε mmaraase n̄an d̄ɔɔ ya, te ɔ be gyae waa tale di n̄e d̄ɔɔ m̄ɔ ya.

⁸ Balan̄ ban̄ b̄εε ȳεε ab̄ɔɔ kum̄εε n̄an ban̄ gbagba ne gyae n̄ε, be nombia be gyae ke tale gyoo Wurubuar̄ε sia ya.

⁹ M̄ɔna εm̄εε d̄ɔɔ nyi akpaa Wurubuar̄ε felin̄ n̄on doo ε man n̄ε, na ε ba tekaa doo ε din̄ɔɔ bene keŋ man ya. ε silana kpene keŋ Wurubuar̄ε felin̄ n̄on ne gyae nyi yaa ȳεε n̄ε bo. Akpaa Wurubuar̄ε felin̄ n̄on be doo n̄olo man ya n̄ε, na ɔtenate te ȳεε Kristo walaŋ e ya.

¹⁰ Te akpaa Kristo doo ε man na, keŋ na keŋ ε ka yeŋ lee nombiakum̄εε keȳεε d̄ɔɔ koran̄ n̄ε, Wurubuar̄ε felin̄ n̄on waa yela ε ke nyin̄ nyeedon̄ bela. Nawolo nyi lee Kristo d̄ɔɔ ε gb̄εeneŋ ta ten̄ε Wurubuar̄ε siaman.

11 Nyi akpaa Wurubuarɛ ɲon ɔ be gyuusu Yesu lee yeɲ man nɛ felin doo ɛ man na, kenan na waa ta ɔ felin ɲonan doo yela ɛ wosenaane kei keɲ gyae ka yeɲ nɛ ke nyin nyeedon wolɛ bela.

12 Mena doo me tebia, kpene keɲ doo fa daa yeɲa nyi kaboena nyi dɛɛ yeɛ kpene keɲ Wurubuarɛ felin ɲon ne gyae. Ɛ na tekaa yela dɛɛ yeɛ kpene keɲ de dinɔɔ kum keɲ ne gyae nɛ ya.

13 Nawolo nyi akpaa ɛ yeɛ kpene keɲ ɛ dinɔɔ kum keɲ ne gyae tɛɛle kei doo na ɛ ka yeɲ. Mɔna akpaa ɛ tɛɛ Wurubuarɛ felin ɲon don doo bɛɛ aboo ɲan ɛmɛɛ gbagba ne gyae tɛɛle kei doo na, kenan na ɛ ke nyin nyeedon kekpaakekpa.

14 Balan ban bee yeli Wurubuarɛ felin ɲon na wola wo gbɛɛ nɛ, ban yeɲa Wurubuarɛ bia gbagba.

15 Nawolo nyi na felin ɲon waa yela dɛɛ bese gbeɲa na dee yee gyakolon nɛ te Wurubuarɛ faa daa ya, mɔna ɔ felin ɲon waa yela dɛɛ bese Wurubuarɛ bia gbagba nɛ te ɔ faa daa. Felin ɲonan don man doo te dɛɛ tale baake Wurubuarɛ nyi “De kya Wurubuarɛ.”

16 Wurubuarɛ felin ɲonan gbagba ne diina adansɛɛ fa daa, yela dɛɛ gyem de konɔɔse man nyi de yeɛ Wurubuarɛ bia gbagbawo.

17 Nenɛɛ akpaa de yeɛ Wurubuarɛ bia gbagbawo na, kenan na dee kpu na Kristo nyin aboo ɲan Wurubuarɛ be desina see fa ɔ balan nɛ. Te akpaa daa mo de naa diyem ɲgba mena keɲ Kristo be naa diyem nɛ na, kenan na

Wurubuare waa yela dee kpu na Kristo di gyoori ɔ gyoorobiiri ken man.

¹⁸ Akpaa ma to me sia kee gyoorobiiri ken ke doo ke daa na daa ne, na kaale ken dee kaa deban kei ne te yee kolo ke ya.

¹⁹ Tæele kei na ka aboo ñan pou Wurubuare be yee ne, sia te yee ñee daa wee ken Wurubuare waa lese ɔ bia gbagba ban wola ne.

²⁰ Nawolo nyi tæele kei na aboo ñan pou Wurubuare be yee ne ta koro yun, mena doo ñoo gyae ke tale yee kpene ken Wurubuare be yee ña nyi ñe dee yee ne ya. Te yee aboo ñenan gbagba kegyaebii man yaa ñe yee wɔ mena ya, mɔna Wurubuare yele la te ñe kɔɔawɔ mena.

²¹ Mɔna kenja pou wole na, Wurubuare te fa daa loo kegyakaa nyi waa lee aboo ñenan pou nyee na ñe ke nyin ña wose ken ñoo wole leki ya. Na ñan mɔ ke kpu na Wurubuare bia ɔ gyoorobiiri ken man.

²² Da gyen nyi kaa lii na gyen wee kei ne, tæele kei na aboo ñan pou doo ke man ne na keketee ñgba alo ñon ɔ na donje ne.

²³ Na ñan ñaagen na keketee la ya. Mɔna daa ban doo nyin Wurubuare felin ñon ɔ yee kpene gyan gbate ken Wurubuare ba mo fa daa ne, daa mɔ na keketee de konɔse man dee daa Wurubuare ke lee da nyee lee de dinɔo kum kei man na waa yela dee bese ɔ bia.

²⁴ Lee mena loo kegyakaa kei doo te Wurubuare lee da nyee. Nyi n loo gyakaa kpene ken n wulaa n dana ke ne doo na, kenan na ka te yee loo kegyakaa ya. Nawolo nyi ñolo be tale

mo ɔ loo gyakaa kpene keŋ ɔ wulaa ɔ dana ke ne dɔɔ ya.

²⁵ Mɔna akpaa da mo de loo gyakaa kpene keŋ dɔɔ dana ke ya ne dɔɔ na, kenan na dee nyin konɔɔ kyaa daa ke.

²⁶ Mena mo te Wurubuarɛ felin ŋon ne kyɔ daa de kaale man wee na wee lee da kefane man. Nawolo nyi dɔɔ gyeŋ mena keŋ deɛ fane na ke kaboena Wurubuarɛ kegyaebii ya. Mɔna ŋon Wurubuarɛ felin ŋon ɔ doo de man ne, na seŋala de nawɔɔ man mo kakeketee dinaa keŋ ke taŋ keyako ya ne kolosi seŋ de wɔle.

²⁷ Wurubuarɛ gyeŋ kpene keŋ doo walaŋ kamase konɔɔ man, te ɔ gyeŋ kpene kamase keŋ mo doo ɔ felin ŋon agyuen man. Nawolo nyi ɔ felin ŋonan seŋɛ la de nawɔɔ man ɔ ne fane fa daa Kristotena lee Wurubuarɛ kegyaebii man.

Gyoorobiiri keŋ dee nyin wee daale ne

²⁸ Da gyeŋ nyi balan ban beɛ gyae Wurubuarɛ ne, nyi diyem man o, yaa gyon man o, Wurubuarɛ ne yeli kpene kamase ne gyu nideli fa wɔ. Ban yena balan ban ŋon Wurubuarɛ be baake wɔ, te ɔ ba mo wɔ yeɛ ɔ bia gbagba ŋgba mena keŋ ɔ be wulaa yako see ne.

²⁹ Nawolo nyi balan ban Wurubuarɛ wulaa ɔ gyeŋ ne, ɔ wulaa lese wɔ see na waa yela be dinɔɔ ke yeɛ ŋgba ɔ bu ŋon wui ne. Na ɔ bu ŋon ke yeɛ Wurubuarɛ bia man pou bu kegyia.

³⁰ Ban Wurubuarɛ be wulaa lese wɔ see ne, ban te ɔ baakewɔ. Te ban mo ɔ be baake wɔ ne, ɔ lɛɛ wɔ do nyi be gbɛenen tenɛɛ ɔ siaman. Te

ban ɔ be lɛɛ wɔ do nyi be gbɛnenɛ tenɛɛ ɔ
siaman nɛ, ban te ɔ yela ba bese gyoorobia.

Kolo be tale tira daa lee Kristo man ya

³¹ Kenja pou wɔle na, sena te dɛɛ yako bela?
Nyi akpaa Wurubuarɛ senɛɛ de wɔle na, amɔte
ne gyae la waa tale koro senɛ tia daa?

³² Nɔlo be kyaa ya. Nawolo nyi akpaa
Wurubuarɛ te bɛɛse daa ɲon gbagba ɔ bu ya,
mɔna ɔ sɛɛwɔ mo e fa nyi ɔ kaa yenɛ lɛɛ da nyee
na, wonɛ dɔɔ te ɔ ba mo abɔɔ ɲan pou ɔ be yako
see nyi waa fa daa nɛ mɔ kpu daa ya?

³³ Akpaa mena te doo na, amɔte ne gyae la
waa tale bu balanɛ ban Wurubuarɛ ba lese wɔ
besena ɔ balanɛ nɛ fɔɔ, kenɛ nyi ɲon lɛɛ na wɔ do
nyi be gbɛnenɛ tenɛɛ ɔ siaman?

³⁴ Amɔte ne gyae la waa tale bu wɔ fɔɔ?
Kristo Yesu gba be gyae waa bu wɔ fɔɔ ya,
nawolo nyi ɲon yena walanɛ ɲon ɔ ba yem fa
daa. Na yenɛ kaagenɛ gba te ɔ yenawɔ fa daa ya,
mɔna Wurubuarɛ gyuusuu e lee yenɛ man te ɔ
kyaa Wurubuarɛ dunolunɛ dɔɔ ɔ na sola e fa
daa.

³⁵ Wonɛ ne gyae la ke tale tira daa lee kegyae
kenɛ Kristo ne gyae daa nɛ man? Diyem kena
yaa kayeyɛɛ yaa kekɔla yaa diyem kenaase yaa
tanam yaa diyem yaa gyakolonɛ nombia yaa
yenɛ? Kolo be kyaa kenɛ gyae ke tale tira daa na
Kristo nsana ya.

³⁶ Wurubuarɛ nombia anmarasenɛ see
yakowɔ yenanɛ daale nyiaa,
“Lee nyanɛ dɔɔ wee kamase na bɛɛ gyae daa baa
ko.

Βεε γεε daa ηγβα namense

baη βεε wonee wɔ be kaa ko ne.”

³⁷ Abɔɔ keηa pou man na dee yoo lee, lee Yesu Kristo ηon ɔ ne gyae daa ne dɔɔ.

³⁸ Nawolo nyi, ma gyen nideli nyi kolo na kolo be kyaa keη ke gyae ke tale tira daa lee kegyae keη Kristo ne gyae daa ne man ya. Yen yaa nyeedon yaa Wurubuaε kpilala yaa felɪnkumεε yaa abɔɔ ηan ηe kyaa debaη kei yaa ηan ηe gyae ke kɔη wole wole ne yaa don wole daale koran be gyae ke tale tira daa lee Kristo kegyae keη man ya.

³⁹ Mena mɔ te donse ηan pou ηe kyaa adido adido, na ηan pou ηe doo tεεle ateta ateta yaa kpene kamase keη Wurubuaε be γεε tεεle kei dɔɔ ne, be gyae ke tale tira daa lee kegyae keη Wurubuaε be tεε de Gbenjyoo Yesu Kristo dɔɔ gyae daa ne man ya.

9

Balaη baη Wurubuaε ba lese

¹ Nombii na anokoare yaa mee kolosi fa ηon ne. Ka te γεε dekara ya nawolo nyi me γεε Kristo kpilale e. Wurubuaε felɪη ηon ɔ doo me man ne ne di maη adanseε nyi me konɔɔ man nombii kei γεε anokoare.

² Dana maη waraηase te na wee maη nideli, lee me tebia Gyudatena baη daa na wɔ γεε fatabo dokolon te bɔɔ βεε nyi bɔɔ lee Kristo di ya ne dɔɔ.

³ Nyi ke γεε kpene keη ke gyae ke de nyi Wurubuaε waa falaa maη na daa na Kristo

nsana ke tira, na me tebia Iseraetena kenjin nyin nyeedon na nafa me gyae.

⁴ Iseraetena yena balan ban Wurubuaɛ ba lese wɔ te ɔ ba mo wɔ yɛɛ ɔ bia. Wurubuaɛ lese ɔ gyoorobiiri wola wɔ te ɔ yakowɔ see nyi waa hiraa wɔ. Ɔ moo ɔ mmaraase ɲan fa wɔ, te ɔ wola wɔ gbɛɛ kpaakpaate keɲ baa mo som e. Keɲa wole na Wurubuaɛ besewɔ yako see nyi, waa mo abɔɔ kpaakpaa burum ɲaale mɔ kpu wɔ.

⁵ Iseraetena kɛwɔ man te Wurubuaɛ balan tuturu ban bɔɔ kyaa kaalan nɛ leewɔ. Kalola man na, Yesu Kristo mɔ lee Iseraetena duulun man te ɲon yena kpene kamase nyee. Wurubuaɛ te kaboena nyi baa lese ɔ yele kekpaakekpaa Amen.

⁶ Kei bɛɛ wolo nyi abɔɔ ɲan Wurubuaɛ be yako see nyi waa yɛɛ fa Iseraetena nɛ, ɔ te yɛɛ kina ya. Nawolo nyi na balan ban pou bɔɔ lee Iserae nɛ yena Wurubuaɛ balan gbagba ya.

⁷ Mena mɔ te na balan ban pou bɔɔ lee Aberaham duulun man nɛ yena Aberaham bia gbagba Wurubuaɛ siaman ya. Nawolo nyi Wurubuaɛ yako Aberaham nyiaa, “Asiki man te n duulun man balan gbagba ban baa lee.”

⁸ Kei nawolo baa nyiaa, na bia ban pou Aberaham ba lolo nɛ yena Wurubuaɛ bia gbagba ya. Mɔna ban Wurubuaɛ be yako see pɛte Aberaham ba lola wɔ nɛ, ban yena Aberaham duulun man balan gbagba.

⁹ Nawolo nyi nombia ɲan Wurubuaɛ be yako see fa Aberaham yena nyiaa, “Njaale kala deban kei me kaa bese kɔɲ na, n wɛɛle Saara ta lola

bu baale.”

¹⁰ Na nombii kei kaagen ya. Mɔna Rebeka lola bia baala bala, te be popou be kya yena de naana Asiki.

¹¹⁻¹² Pɛte Rebeka ka lola bia kewo na be kaa bee gyen kolo kpaakpaa na kolo kum ne, na Wurubuaɛ wulaa yako ba wose man nombia see nyiaa, “Kegyaia non waa kaa som kemaasa non.” Kpene ken doo Wurubuaɛ be yeɛ mena yena nyi, ɔ ne gyae balan ka gyen nyi te yeɛ nyi nono tom ken ɔ ne yeɛ ne doo te non Wurubuaɛ na lese ɔtenate mo e yeɛ ɔ wui ya. Mɔna Wurubuaɛ na lese walan bo lee non gbagba kegyaebii man.

¹³ Mena ke te be yakowo Wurubuaɛ nombia anmarasen see nan man nyiaa, “Gyekopo te ma lesewo, te me tinaa Esawu yela.”

¹⁴ Nɛnɛɛ sena yaa dɛɛ yako lee nombia kenja man? Kei nawolo baa nyi Wurubuaɛ nombia be doo na ke gbɛɛ yee? Korakora, be doo mena ya.

¹⁵ Nawolo nyi Wurubuaɛ wulaa yako Mosesi leenan gyanɔba gyanɔba ken nyiaa,

“Balan ban mɛɛ gyae nyi maa wii be waranase na,

ban te maa wii be waranase.

Te balan ban mɛɛ gyae nyi maa nyin konoo fa wo na,

ban te maa nyin konoo fa.”

¹⁶ Mena doo nyi Wurubuaɛ da lese nono na, te yeɛ nyi ɔtenate kegyaebii yaa ɔ tom ken ɔ ne yeɛ ne doo ya, mɔna ken Wurubuaɛ gbagba be wii ɔtenate waranase doo te ɔ lese e.

17 Nawolo nyi Wurubuarɛ yakowɔ ɔ nombia anjmarasenj see njan man lee Igyipite gyoo Faaro wose man nyiaa, “Kpene kenj dɔɔ te mɔɔ see nenj gyoori yɛna nyi, mɛɛ gyae nyi maa ta n dɔɔ lese me donj wola na tɛɛle kei dɔɔ balan pou kenjinj nyii ma yeɛle.”

18 Mena dɔɔ da te naa nyi akpaa Wurubuarɛ ne gyae nyi waa wii balan waranjase na ɔ ne wii be waranjase, te akpaa ɔ ne gyae nyi balan ke yɛɛ konɔɔyɛn na ɔ ne yeli bɛɛ yɛɛ konɔɔyɛn.

19 ɛ man njolo waa tale boose nyiaa, “Nyi akpaa mena te doo na, weera dɔɔ te Wurubuarɛ ne bu balan fɔɔ lee be nombiakumɛɛ keyɛɛ dɔɔ? Te amɔte ne gyae la waa tale kyɛɛkeɛ Wurubuarɛ kegyaebii?”

20 Mɛɛ boose njon baa nyiaa, deniwalanj yɛna amɔte kenj waa tale njon na Wurubuarɛ ke wɔnjee nombia? Osunj gyae ke tale boose walan njon ɔ be ma ke nɛ nyi, “Weera dɔɔ te n maa manj nne?”

21 Kei be tale konj mena ya, nawolo nyi walan njon ɔ ne ma osunse nɛ waa tale mo tɛɛle degbanj dokolonj ma osunj kpaakpaate. Mena mɔ te waa tale mo tɛɛle degbanj dokolonj kenanj ma osunj yakaate.

22 Mena ke te Wurubuarɛ mɔ doo. Nafɔ ɔ ne gyae nyi waa lese ɔ banj wola na balan kena nyi ɔ dana donj. Mɔna ɔ ne nyinj konɔɔ nideli fa banj ɔ ba gyen banj be dɔɔ nɛ. Nafɔ kaboena nyi waa wɔɔɛ mena balan benanj kekpaakekpaa.

23 Wurubuarɛ nyinja konɔɔ fa daa banj ɔ ne gyae nyi waa nyinj konɔɔ fa nɛ, nawolo nyi ɔ ne gyae nyi waa lese ɔ gyoorobiiri dinaa kenj wola

balan̄ ban̄ ɔ be wulaa lese wɔ see nyi baa kaa di gyoori kpu na e nɛ.

²⁴ Mena balan̄ benan̄ yɛna daa ban̄ ɔ be baake nɛ. Te na de popou mɔ yɛna Gyudatena ya, mɔna baale mɔ lee yenaase.

²⁵ Wurubuare yako mena nombia kɛna ɔ dekpɛnkɛngyɔɔre Hosea tɔne man nyiaa,
 “Balan̄ ban̄ nafa ba te yɛɛ me balan̄wɔ ya nɛ,
 maa baake wɔ nyi me balan̄.
 Te balan̄ ban̄ nafa mɔɔ ne gyae wɔ ya nɛ,
 baa kaa yɛɛ me balan̄ ban̄ mɛɛ gyae.”

²⁶ Mena mɔ te,
 “Botɔɔ kɛn̄ nafa bɛɛ yako wɔ nyi
 ba te yɛɛ me balan̄wɔ ya nɛ,
 botɔɔtena te baa kaa baake nyi
 Wurubuare non̄ ɔ kyaa kekpaakekpaa nɛ
 bia.”

²⁷ Wurubuare dekpɛnkɛngyɔɔre Yesaya mɔ gyɔɔ dekpɛnkɛn̄ yako lee Iseraetena wose man nyiaa,
 “Doo nyi Iseraetena boe ngba epo nooman
 an̄asa nɛ,
 mɔna be man balan̄ kyomii baale
 te Wurubuare waa lɛɛ ba nyee.

²⁸ Nawolo nyi be gyae ke kyare ya,
 de Gben̄gyoo Wurubuare waa di
 tɛɛle kei dɔɔ balan̄ pou nombia karatete
 dokolon̄.”

²⁹ Wurubuare dekpɛnkɛngyɔɔre Yesaya mɔ yako mena nombii kei kaalan̄ nyiaa,
 “Nafa Wurubuare don̄te non̄
 den̄ te kaase de duulun̄ man balan̄ kyomii
 baale see ya nɛ,

nafɔ de popou denj munuwɔ
 ɲgba mena keɲ Sodom na Gomora donɔɔse
 na ɲe man balan pou be munu nɛ.”

³⁰ Lee mena dɔɔ kpene keɲ mɛɛ gyae maa
 yako yɛna nyi balan ban ba te yɛɛ Gyudatenawɔ
 ya nɛ, nafɔ ba te yase be sia nyi baa yela be
 gbɛɛneɲ ka teneɛ Wurubuare siaman ya. Mɔna
 lee ba kelɛɛdi dɔɔ te Wurubuare lɛɛ wɔ do yela
 be gbɛɛneɲ teneewɔ ɔ siaman.

³¹ Te Iseraetena dɔɔ ban yase be sia be silana
 Mosesi mmaraase ɲan, na ɲa ke yela be
 gbɛɛneɲ ka teneɛ Wurubuare siaman. Mɔna be
 yɛɛ kina keɲ be gbɛɛneɲ ta teneɛ Wurubuare
 siaman ya.

³² Weera dɔɔ te be yɛɛwɔ kina? Nawolo nyi
 ba te kɛɛ ke nyi Wurubuare kelɛɛdi ne gyae la
 ke yela be gbɛɛneɲ ka teneɛ Wurubuare siaman
 ya. Ban gyeɲ nyi be nombia ayɛɛsa ne gyae la
 ke yela be gbɛɛneɲ ka teneɛ Wurubuare
 siaman. Lee kei dɔɔ ba te yɛɛ ɲgba balan ban
 bɔɔ gyoo na boe dinaa nɛ.

³³ Wurubuare nombia anmarasenj see yako
 boe kei nombia nyiaa,

“Kɛɛ, me ta mo boe dinaa daale see Siyɔn
 donɔɔ man.

Balan baa gyoo na boe kei kpanɲte,
 na baa gyoo na ke yala.

Mɔna walan ɲon ɔ mo ɔ wose lɔ walan ɲon
 boe kei seɲɛ fa e nɛ dɔɔ na,
 desɛɲ be gyae ke di e ya.”

10

¹ Me tebia, kpene keɲ mɛɛ gyae me konɔɔ

man te mɛɛ fane ke dɔɔ yɛna nyi, Wurubuare waa lɛɛ me tebia Iseraetena pou nyee.

² Maa tale di ba wose man adanseɛ nyi bɛɛ yase be sia lee Wurubuare nombia ɲan dɔɔ nideli. Mɔna be sia keyase keɲ bɛɛ kyaa na Wurubuare gbɛɛneɲ ya.

³ Nawolo nyi bɔɔ gyenɲ gbɛɛ keɲ Wurubuare na mo yela balan gbɛɛneɲ na teneɛ ɔ siaman ya, te banɲ gbagba yase be sia be silana gbɛɛneɲ ɲan banɲ gyenɲ nyi ɲe gyae ke yela be gbɛɛneɲ ka teneɛ Wurubuare siaman nɛ. Lee mena dɔɔ ba te yɔkɔse ba wose na baa sila Wurubuare gbɛɛ keɲ ne yeli balan gbɛɛneɲ na teneɛ ɔ siaman nɛ ya.

⁴ Kristo yɛna mmaraase ɲan pou nyee, te ɔ kekɔɲ dɔɔ mmaraase ɲan kesila be dana tɔnɔɔ bela ya. Lee kei dɔɔ walanɲ kamase ɲon ɔ lɛɛ e di na, ɔtenate gbɛɛneɲ gyae ka teneɛ Wurubuare siaman.

⁵ De naana Mosesi ɲmarasewɔ lee mena keɲ deniwalanɲ waa sila mmaraase ɲan na ɔ gbɛɛneɲ ka teneɛ Wurubuare siaman nɛ nyiaa, “Walanɲ kamase ɲon ɔ ne di mmaraase ɲan dɔɔ na ɔ gbɛɛneɲ ka teneɛ Wurubuare siaman nɛ, akpaa ɔ kyanɲ ɔ wose di ɲe dɔɔ nideli keɲ ɔ te yale ɲe man dokolonɲ dɔɔ ya nɛ, kenanɲ na waa nyinɲ nyeedonɲ.”

⁶ Mɔna walanɲ ɲon ɔ lɛɛ Yesu di te lee ɔ kelɛɛdi dɔɔ ɔ gbɛɛneɲ da teneɛ Wurubuare siaman nɛ, na ɔ na wolo baa nyi ta tekaa yɛɛ nyi ɲolo ke bɔɔse nyi, “Amɔte ne gyae la waa gyenɲ gyu adido” na ɔ kaa mo Kristo kɔɲ ya.

⁷ Yaa ɲolo mɔ ke bɔɔse nyi, “Amɔte ne gyae la

waa tisi gyu tɛɛle ateta” na ɔ kaa gyuuusu Kristo lee woya man kɔŋ ya.

⁸ Mɔna Wurubuarɛ nombia ne yako lee balan ban bɔɔ lɛɛ Yesu di, te lee ba kelɛɛdi dɔɔ Wurubuarɛ be lɛɛ wɔ do nyi be gbɛɛnɛŋ teneɛ ŋon Wurubuarɛ siaman nɛ wose man nyiaa, “Wurubuarɛ nombia ŋan benaa na ŋon. Nɛ doo ɛ nɔɔse man, te nɛ doo ɛ konɔɔse man mɔ.” Nombia ŋenanɛ yɛna kelɛɛdi nombia ŋan dɛɛ yako nɛ.

⁹ Mena dɔɔ nyi akpaa n gyuuusu n nɔɔ yako balan man nyi, “Yesu yɛna de Gbɛŋgyoo” te n lɛɛ di n konɔɔ man nyi Wurubuarɛ gyuuusu e lee yeŋ man na, Wurubuarɛ waa lɛɛ n nyee.

¹⁰ Nawolo nyi walan konɔɔ man te ɔ ne lɛɛ di te Wurubuarɛ ne lɛɛ ɔtenate do nyi ɔ gbɛɛnɛŋ tenɛɛ ŋon Wurubuarɛ siaman. Walan nɔɔ mɔ te ɔ na mo yako nyi Yesu yɛna ɔ Gbɛŋgyoo te Wurubuarɛ ne lɛɛ ɔtenate nyee.

¹¹ Mena mɔ te Wurubuarɛ nombia aŋmarasɛŋ see ŋan ne yako nyi, “Walan kamase ŋon ɔ lɛɛ Kristo di na, desɛŋ be gyae ke kyan e korakora ya.”

¹² N yɛɛ Gyuda baale e o, n te yɛɛ Gyuda baale e ya o, de popou yɛɛ dokolonɛ Wurubuarɛ siaman. Nawolo nyi Kristo ŋonanɛ yɛna de popou de Gbɛŋgyoo. Walan kamase ŋon ɔ wii baake e na, waa mo wa abɔɔ kpaakpaa ŋan boele e.

¹³ Nawolo nyi be yakowɔ Wurubuarɛ nombia aŋmarasɛŋ see ŋan man nyiaa, “Walan kamase ŋon ɔ wii baake de Gbɛŋgyoo Wurubuarɛ na waa lɛɛ ɔ nyee.”

14 Te sena yaa balan baa tale wii baake de Gbenjyoo ñon bɔɔ ne lɛɛ e di ya nɛ yeke na waa lɛɛ ba nyee? Yaa akpaa be te nyii ta ɔ wose man nombia ya na, sena te baa tale lɛɛ e di? Te akpaa ñolo mɔ te kolosi ɔ wose man nombia fa wɔ ya na, sena te baa yɛɛ na baa nyii ña?

15 Te akpaa Wurubuare te kpila balan nyi baa gyu ke yako ɔ wose man nombia ñenan ya na, sena te baa yɛɛ na baa tale gyu ke yako ña? Wurubuare nombia anmarasen see ñan ne yako nyiaa, “Akpaa balan ne kɔɔ be kaa kolosi nyeedon nombia ñan na, ba keta na mo nombia kpaakpaa bo kɔɔ.”

16 Mɔna na ban pou bɔɔ nyii nombia kpaakpaa ñan nɛ lɛɛ na ña di ya. Nawolo nyi Wurubuare dekpenkpenjyɔɔre Yesaya yakowɔ nyiaa, “De Gbenjyoo, amɔte lɛɛ na de nombia ñan dɔɔ yako nɛ di?”

17 Mena dɔɔ lee Kristo nyeedon nombia ñan keyako man te balan ne nyii ña. Mena mɔ te lee Kristo nombia ñenan kenyii man te balan ne lɛɛ ña di.

18 “Mɔna ɛ yela maa bɔɔse ñon nyiaa, mena balan kɛwɔ te nyii Kristo nombia ñan baa yee?” Kenyii dɔɔ be te nyii, nawolo nyi Wurubuare nombia anmarasen see ñan ne yako nyiaa, “Nombia ñan te kili gyu tɛɛle kei dɔɔ pou. Te deniwalan kamase mɔ te nyii nombia ñenan.”

19 ɛ yela maa bɔɔse ñon bela nyiaa, mena dɔɔ ɛ ne yako baa nyi Iseraetena ban bɔɔ nyii nombia kɛɲa nɛ, be te nyii ñe man yee? Kenyii dɔɔ be nyiiwɔ. Mosesi yena walan gyanjbate ñon ɔ be

tira mena nombia kenja nɔɔ nyiaa, Wurubuaɛ kpa,

“Maa mo balan ban ba te yɛɛ Gyudatenawɔ ya
nɛ

do ɛmɛɛ Gyudatena sibiiyam.

Maa mo balan ban bɔɔ gyen daale lee ma wose
man ya nɛ

do non ban.”

²⁰ Wurubuaɛ dekpenkpenjgyɔɔre Yesaya mo
gyɔɔ ɔ konɔɔ yako nyiaa, Wurubuaɛ kpa,

“Balan ban ba te yase be sia keo man ya nɛ,
ban naa na man.

Te balan ban mo bɔɔ ne bɔɔse me dɔɔ ya nɛ,
ban te maa lese ma wose wola.”

²¹ Mɔna Iseraetena ban dɔɔ Yesaya yakowɔ nyi
Wurubuaɛ kpa,

“Wee na wee na mɛɛ kɛɛ gbɛɛ nyi

baa kaa lɛɛ man di na maa lɛɛ ba nyee,

mɔna ba te yɛɛ denjele don koro senj tia
man.”

11

Wurubuaɛ te bɛɛ Iseraetena kekpaakekpaa ya

¹ Nyi akpaa nne te nombia kenja doo na, ɛ yela
maa bɔɔse non bela nyiaa, “Wurubuaɛ bɛɛ
non gbagba ɔ balan ban baa yaa?” Korakora, ɔ
te bɛɛ wɔ ya. Nawolo nyi man Pɔɔl gbagba yɛɛ
Iserae baale e. Ma lee Aberaham duulun man,
te ma lee Bɛngyamɛn dekpanalan man.

² Te yɛɛ nyi Wurubuaɛ bɛɛ ɔ balan ban ɔ
wulaa ɔ gyen wɔ, te ɔ be wulaa lese wɔ see lee
tɛɛle kei kewalan nɛ bo ya. ɛ tɔɔse mena kenj
Wurubuaɛ nombia anmarasenj see nan be

yako lee Wurubuaɛ dekpɛŋkpɛŋgyɔɔre Elia wose man.

³ Elia moo Iseraetena nombiakumɛɛ kaa see Wurubuaɛ siaman te ɔ yako e nyiaa, “Me Gbɛŋgyoo, Iseraetena ta koe nya akpɛŋkpɛŋgyɔɔra ban pou te be yeɛɛ n kedeesa boya ŋan pou. Maŋ maagen kooŋ kaa la, te bɛɛ keo maŋ gba koran baa ko.”

⁴ Keŋte Wurubuaɛ tiranɔɔ fa Elia nyiaa, “Koa, na nyaŋ nyaagen kaa la ya. Nawolo nyi me ta lese balan kakpoŋse nyetooro (7,000) see fa ma wose, keŋ be te buŋa ta som bane ŋon bɛɛ baake nyi Baal nɛ korakora ya.”

⁵ Mena mo te gyɛŋ wee kei nɛ, Wurubuaɛ te tɛɛ ɔ bɛɛɛ keŋ doo lese balan akalansɛɛ baale see fa ɔ wose.

⁶ Akpaa Wurubuaɛ tɛɛ ɔ bɛɛɛ keŋ doo lese balan na, kenan na te yeɛ nyi ɔ tɛɛ ba tom keŋ boɔ yeɛ nɛ doo lese wo ya. Nyi ŋon tɛɛ ba tom keŋ boɔ yeɛ nɛ doo lese wo nɛ, kenan na ɔ bɛɛɛ keŋ ta tekaa yeɛ bɛɛɛ gbagba ya.

⁷ Nɛnɛɛ sena yaa dɛɛ yako bela? Kpene keŋ Iseraetena be yase be sia keo nɛ, be te nyin ke ya. Moŋa balan akalansɛɛ ban Wurubuaɛ ba lese wo see nɛ, ban nyina na ke. Balan akan ban doo, ban yeɛ deŋele doŋ bo.

⁸ Wurubuaɛ nombia aŋmarasen see yako mena nombii kei nyiaa,
 “Wurubuaɛ te yeli ba nyeeya ta yem,
 mena doo boɔ ne nyii nombia ŋan man ya.
 Te kaa lii na gyɛŋ wee kei nɛ,
 be dana sia moŋa boɔ ne naa ya.
 Be dana deŋela,

mōna bōō ne nyii Wurubuarē nombia ḡan man ya.”

⁹ Gyoo Defidi mō sola Wurubuarē nyiaa, “Wurubuarē yela be dedii ka bese ba deyalae. Yela baa naa diyem tō ba dukum kom.

¹⁰ Yela be sia ke yelee na baa ta kpaṅte, na baa kyaa kaale man debaṅ kamase.”

¹¹ E yela maa bōose ḡon bela nyiaa, ke yeē ampaṅ nyi Iseraetena baṅ kpaṅtewō yala keṅ be ta bese tale koro yee? Koa, na mena ya. Mōna keleeḡi keṅ ba te lee Wurubuarē di ya ne, keṅ toro na gbēe fa balanṅ baṅ ba te yeē Iseraetenawō ya ne, na Wurubuarē ke lee ba nyee na ke nyiṅ do Iseraetena benaṅ sibiyyam.

¹² Nombiakumēe ḡan Iseraetena be yeē ne, keṅ torona gbēe fa balanṅ baṅ ba te yeē Iseraetenawō ya ne te Wurubuarē hiraa wō. Iseraetena benaṅ keyala be Wurubuarē osom man ne, ka moo tōnō burum kōna balanṅ baṅ ba te yeē Iseraetenawō ya ne. Mena dōō akpaa Iseraetena baṅ de kaa nyiṅ Wurubuarē nyeekelee na, kenāṅ na tōnō keṅ balanṅ baṅ ba te yeē Iseraetenawō ya ne baa nyiṅ na, ka te yeē nsendee ya.

¹³ Nenee emēe baṅ e te yeē Gyudatenawō ya ne e tei nombii kei. Me yeē Kristo kpilale e te ḡon kpila na maṅ e gyaṅ nyi me kaa kolosi o nombia ḡan fa ḡon. Mena dōō mōō na mo ma tom kei do nsendee ya.

¹⁴ Nawolo nyi me loo gyakaa nyi me kyō ḡon na, gyaē ka do me tebia Gyudatena baṅ sibiyyam na ke yela Wurubuarē ke lee ba nyee.

15 Deban kenj Wurubuarɛ ba besena ɔ wɔle tee Iseraetena nɛ, ke yela balan ban ba te yɛɛ Iseraetenawɔ ya nɛ kaa bese Wurubuarɛ ɔ gyoona. Nyi akpaa mena te doo nɛ, kenan na deban kenj Wurubuarɛ waa kaa lɛɛ Iseraetena ban do na, gyae ke yɛɛ balan ban ba te yɛɛ Iseraetenawɔ ya nɛ gyon ɲgba be fonae lee yen man nɛ.

16 Akpaa n dana kolo te n lese ke man ɲaale deesi fa Wurubuarɛ na, kenan na nawolo baa nyi kpene kenan pou yɛɛ Wurubuarɛ wui. Mena mɔ te akpaa dan lila yɛɛ Wurubuarɛ wui na, kenan na nawolo baa nyi dan kenan pou yɛɛ ɔ wui.

17 Gyudatena yɛɛ ɲgba oliifi dan kenj Wurubuarɛ gbagba be duu nɛ. Te balan ban ba te yɛɛ Gyudatenawɔ ya nɛ, ban yɛɛ yaa ɲgba ɲale man oliifi dan nɛ. Mena dɔɔ yɛɛ yaa ɲgba Wurubuarɛ te kara oliifi dan kenj ɔ be duu nɛ tombia ɲaale leki, te ɔ ke kara ɲale man oliifi dan kenj tombia ka towaa na ke nɛ. Kei nawolo baa nyi emɛɛ ban ε te yɛɛ Gyudatenawɔ ya nɛ, emɛɛ mɔ ε ke nyin don nawolo nyi ε ke nyin lon lee oliifi dan kenj Wurubuarɛ gbagba be duu nɛ man.

18 Mena dɔɔ ε na gyo ε konɔɔ nyi ε kela tombia ɲan bɔɔ kare leki te bɔɔ mo ɲon towaa nɛ ya. Nawolo nyi na dan tombia danaana ke ka seɲɛɛ ya, mɔna ke lila danaana ke ka seɲɛɛ.

19 Mberem na ε ke yako nyi, “Be keretii tombia ɲan bo leki na daa ban da te yɛɛ Gyudatenawɔ ya nɛ, ke nyin gbɛɛ kaa towaa botɔɔ ne dee nyin nyeedon”

²⁰ Kei yee ampan. Ken ba te lee di doo ya te Wurubuare keretii wo leki, te ken emee be kaa lee di doo te e kaa senawo be nawoo man. Mena doo e na wola e wose ya, mona e kee e wose doo nideli.

²¹ Nawolo nyi Iseraetena ban be yee tombia gbagbawo koran ne, be yee dukum na Wurubuare te tina wo yela ya, mona o wona ba denjele. Mena doo akpaa emee mo e yee dukum na, o be gyae waa tina non yela ya.

²² N kee nombii kei na, dee tale naa nyi Wurubuare dana woe nideli te o nombia mo dana don nideli. O nombia dana don fa ban boo ne yee o kegyaebii ya ne, mona emee balan ban e yee kakyen te e don o gbenehen man ken e te tina yela ya na, waa lese o woe wola non. Na mena ya na waa keretii emee mo leki.

²³ Te akpaa Iseraetena ban boo tina ba keeedi yela ne da bese kon kaa lee Wurubuare di na, kenan na waa besena wo kaa see be dasenjae bene ken man. Nawolo nyi Wurubuare waa tale mo wo kaa towaa na oliifi dan ken bela.

²⁴ Emee ban e te yee Iseraetenawo ya ne, e yee ngba njale man oliifi dan tombia nan boo kare mo kaa towaa na oliifi dan gbagba ken ne. N kee na nafa boo ne kara dan daale tombii kaa towaa na daale ya. Mona Iseraetena ban doo, ban yena oliifi dan gbagba ken boo kara ke tombia leki ne. Mena doo be gyae ke yee Wurubuare don nyi waa bese mo tombia nenan kaa towaa na ke naa ken ya.

Wurubuare waa lee Iseraetena pou nyee

25 Me tebia, nombii daale weeseε keη mee gyae ε ke nyii ke man. Akpaa ε nyii ke man na, be gyae ke yela ε ke yee ya agyueη nyi ε gyeη nombia gbaa ya. Nombii kenan yena nyi Iseraetena dana deηele doη, mona te yee nyi baa yee deηele doη kenan kekpaakekpaa ya. Baa yee deηele doη kenan bo kelii deban keη Wurubuare waa kaa lee balan ban ba te yee Iseraetenawo ya ne yaanwole keη o ne gyae ne nyee pe.

26 Dekoη mena na Wurubuare waa lee Iseraetena pou nyee ηgba mena keη Wurubuare nombia anmaraseη see ne yako ne nyiaa,

“Siyon donoo man te nyeeεere ηon waa lee koη,

na o kaa lese nombia nkarankaran pou lee Iseraetena man.

27 Akpaa nyi ma lese nombiakumee pou lee be doo tan na, keη ne gyae la ka wola nyi nookebakese keη doo daa na wo nsana ne te koη mena.”

28 Keη Iseraetena te lee nyeedoη nombia ηan di doo ya, te be kaa bese balan ban bee kola Wurubuare. Mona kei kaa yee tonoo fa emee ban ε te yee Iseraetenawo ya ne. Te keη be yee balan ban Wurubuare be wulaa lese wo see doo, mena doo o ne gyae be nombia lee be naanao doo.

29 Nawolo nyi akpaa Wurubuare da lese ηolo te o mo kolo boele e na, o bee kyeekee wa agyueη bela ya.

30 Deban daale kaa lanawo na emee ban e te yee Iseraetenawo ya ne e yee denjele don Wurubuaere doo, mona nenee doo lee Iseraetena denjele don doo Wurubuaere te kaa wii e waranase.

31 Mena ke te nenee ban mo dana denjele don, na ke yela Wurubuaere ke wii be waranase ngba mena ken o be wii e waranase ne.

32 Nawolo nyi Wurubuaere te yeli balan pou te yee denjele don, na waa nyin wii be popou waranase.

33 Wurubuaere woe ken o dana ne,
be dana ke maa ya.

O siakekara na o nombia kagyen dokoso be kyaa ya.

Amote ne gyae la waa tale nyii Wurubuaere aboo nan o ne yee,
na mena ken o ne yee na ne man?

34 Amote gyena na de Gbengyoo Wurubuaere nyeeman nombia,
te amote ne gyae la waa tale kolosi fa e?

35 Amote faa na Wurubuaere kolo see,
ken kaboena nyi non mo waa to otenate kom?

36 Nawolo nyi kpene kamase yee o wui.

Lee o don man doo te kpene kamase kyaa,
te ne popou mo kyae fa e.

Non kaboela nyi dee lese o yele kekpaakekpa.
Amen.

12

Mena ken kaboena nyi Kristotena baa kyaa

¹ Lee mena dɔɔ me tebia, kenj Wurubuarɛ be wii de waraŋase dɔɔ mɛɛ waase ŋon bo nyiaa, ɛ mo ɛ wose pou fa e ŋgba kedeesa kolo nɛ lee ɛ kekyaabii man. Na ɛ ke kyaa fa e ŋgba balan ban ayimɛɛ be doo ba wose man ya, te be nombia na gyoo ɔ sia nɛ. Nawolo nyi kei yɛna ɔsom kpaakpaate kenj ke kaboena.

² Ɛ na tekaa mo ɛ wose do tɛele kei dɔɔ balan abɔɔ ayɛɛsa man bela ya. Mɔna ɛ yela Wurubuarɛ ke kyɛɛkee ɛ konɔɔ man nombia na ɛ dinɔɔ pou, na ɛ ka bese balan wɔlɛɛ ɛ kekyaabii man. Kei gyae ke yela ɛ ka gyɛŋ kpene kenj Wurubuarɛ ne gyae, te ke dei te keɛ gyoo ɔ sia nɛ nideli nɛ.

³ Lee Wurubuarɛ bɛrɛɛ kenj ɔ ba mo boele maŋ te ɔ be fa maŋ tom kei nyi maa yɛɛ nɛ dɔɔ, mɛɛ sola ɛ man walaŋ kamase nyi ɔ na keɛ ɔ wose nyi ŋolo be kyaa ɔ wɔle ya. Mɔna ɛ man walaŋ kamase waa yɔkɔse ɔ wose na waa gyoo ɔ wose man keɛ nyi, mena kenj ɔ ne keɛ ɔ wose na bɛrɛɛ kenj Wurubuarɛ ba mo boele e lee ɔ keɛɛdi dɔɔ nɛ doo na ke gbɛɛ.

⁴ Nawolo nyi de man walaŋ kamase yɛɛ deniwalaŋ na ɔ nyee e te ɔ dana yenaase kpookpoo, mɔna yenaŋ kamase dana ka tom kenj keɛ yɛɛ.

⁵ Mena ke mɔ te daa Kristotena mɔ boe, mɔna lee Kristo keɛɛdi dɔɔ de ta bese walaŋ dokolonj. De yɛɛ kpookpoo, mɔna Kristo dɔɔ da towaa na dɔŋa ŋgba walaŋ dokolonj nɛ.

⁶ Wurubuarɛ abɔɔ anefaŋ ŋan ɔ ba mo boele daa nɛ yɛɛ kpookpoo, mena dɔɔ kaboena nyi dɛɛ mo ŋa yɛɛ tom ŋgba mena kenj ɔ ba mo ŋa

boele daa nε. Nyi ηolo wui kpene ken
Wurubuare ba mo fa e yena nyi Wurubuare
waa ta ɔ doo kolosi na, kaboena nyi waa yee ke
ηgba mena ken ɔ keledi doo nε.

⁷ Akpaa ηolo wui yena balan kasom na waa
yee kakyen som. Te akpaa ηolo mo wui yena
Wurubuare nombia ηan kawola na, kaboena
nyi waa yee kakyen wola.

⁸ Akpaa ηolo wui yena balan kakyen kado na,
waa do balan kakyen. Te akpaa ηolo mo wui
yena woe keyee na, kaboena nyi waa lese ɔ
tooman yee woe. Akpaa ηolo wui yena nyi waa
yee siamante ɔ tebia man na, waa lese ɔ konoo
man yee ke nideli. Akpaa ηolo wui yena balan
waranase kewii na, waa yee ke gyon man ken ɔ
na toron ya.

ε gyae doηa

⁹ ε gyae doηa lee ε konoose man. ε kola aboo
ηan pou ηe yee aboo kumee ηa nε, na ε ke kyan
aboo kpaakpaa ηan man kenken.

¹⁰ ε yase ε sia gyae ε tebia Kristotena nideli
ηgba naalobia nε, na ε ka mo obuo fa doηa
nideli. ε na kee nyi emee kela na ηolo ya.

¹¹ ε na yeli kegyae ken doo ε man fa
Wurubuare nombia ηan nε noo ke yokoose ya. ε
yela Wurubuare felin ηon ka do ηon don, na ε
ka som de Gbenjyoo Wurubuare nideli.

¹² ε yela ε lookegyakaa ken ε dana nε ke yela
ε ke di gyon, na ε ke nyin konoo lee ε kayeyee
man, na ε ke fane deban kamasε.

¹³ ε kyɔ ε tebia Kristotena ban be yee
ayematenawo nε, na ε ke lee ηoola mo nideli.

14 Ε sola wosefεeren fa balan ban bεε naase ηon diyem nε. Ε sola Wurubuarε wosefεeren fa wο. Ε na falaa wο ya.

15 Kolo de kοη ηolo dοο te ο ne di gyon na, ε kpu na e di gyon. Mena mο te akpaa kolo de kοη ηolo dοο te ο ne di walaηsa na, ε kpu na ε na ε ke di walaηsa.

16 Ε kyaa na dοηa nideli. Ε na gyina ε wose adido ya, mοna ε mo ε wose do na balan ban bοο doo daale man ya nε. Ε na kεε ε wose nyi ε dei kela wο ya.

17 Nyi akpaa ηolo de yεε ηon nombiikum na, ε na mo dukum tο e kom ya. Ε yεε kakyen na ε ke yεε kpene ken balan pou ne kεε ke nyi ke dei nε.

18 Gbεε kamase man na, ε yεε kakyen na ε ke kyaa na walaη kamase wosefεeren man.

19 Me tebia, ε na mo nombiakumεε tο dοηa kom ya. Ε mo kpene kamase fa Wurubuarε. Nawolo nyi Wurubuarε nombia anmarasen see ηan ne yako nyiaa, “Wurubuarε kpa, maη ε Gbengyoo ne gyae la maa tο balan kom lee be nombiakumεε ηan bοο yεε nε dοο.”

20 Lee mena dοο,
“Akpaa tanam na ko walaη ηon ο ne kοla nen
na,

fa e weenεε waa di.

Akpaa lonboanen na ko e na,

fa e lon waa nyοο.

N yεε mena na, desεη gyae ke kyan e nideli.”

21 Na yeli nombiakumεε ke di n dοο ya, mοna mo nombia kpaakpaa keyεε di nombiakumεε dοο.

13

Ɛ yɔkɔse ɛ wose fa kegyiise

¹ Kaboena nyi walaŋ kamase waa yɔkɔse ɔ wose fa tɛele kei dɔɔ kegyiise ban bee di de dɔɔ ne, nawolo nyi kegyia ɲolo be kyaa ken na Wurubuare see na e ya. Kegyiise ban be kyaa ne pou, Wurubuare see na wɔ.

² Mena dɔɔ akpaa ɲolo da koro sen tia kegyiise benaŋ na, ɔ ta sen tia Wurubuare baa. Te walaŋ ɲon waa yee mena na, Wurubuare waa wɔŋ ɔ denjele.

³ Balan ban bee yee nombia kpaakpaa ne, bɔɔ ne yee kegyiise ya. Nombiakumɛɛyɛera ne yee na kegyiise benaŋ. Akpaa n bee gyae nyi n ke yee tɛele kei dɔɔ kegyiise ya na, kenan na yee kpene ken dei na baa nyin kelee nen.

⁴ Nawolo nyi kegyia ɲon bɔɔ lese e see kolo nɔɔman ne, ɔ yee Wurubuare tobaale e ken ɔ ne yee ɔ tom lee nyaŋ gbagba n deeli dɔɔ. Mona akpaa n yee kolo kum na yela gyakolon ke kyan nen, nawolo nyi ɔ don ken ɔ dana ne te yee yakaa ya. Ɔ yee Wurubuare tobaale e ɲon Wurubuare ne tɛ ɔ dɔɔ wɔŋ nombiakumɛɛyɛera denjele.

⁵ Mena dɔɔ kaboena nyi walaŋ kamase waa yɔkɔse ɔ wose fa kegyiise ban. Te yee ken nyi ɔ ne yee nyi ken baa wɔŋ ɔ denjele kaagen dɔɔ ya, mona ken ɔ gyen lee ɔ konɔɔ man nyi kaboena nyi waa yee mena dɔɔ.

⁶ Mena mɔ dɔɔ te kaboena nyi yaa tɔ lempoo ne. Nawolo nyi kegyiise ban yee Wurubuare tewuleewɔ te bee mo ba deban pou yee tom.

⁷ Ε τῷ वालाῖ kamase kom ken ε dana e ne. Akpaa ke yeε lempoo ke na τῷ ke, te akpaa ke yeε toto ke na τῷ ke. Akpaa ke yeε obuo ke na bu wɔ, te akpaa ke yeε yele kalese ke na lese ba yele.

⁸ Ε na yeli kom kamase ke doo emεε na ηolo nsana ya. Kom ken kabona nyi ke dεε doo ya nsana yena balan kegyae ken kabona nyi yaa gyae dɔna ne. Nawolo nyi akpaa ηolo ne gyae ɔ dɔɔ na, ɔ te yeε kpene ken mmaraa ken ne gyae ne kelii ɔto.

⁹ Nne te Mosesi mmaraase ηan ηaale ne yako nyiaa, “Na lee n wεεle yaa n baale wɔle ya, na ko वालाῖ ya, na ηmεεle ya, na yeli n sia keyεε n dɔɔ kolo ya.” Kenηa na mmaraase akan ηan pou nyee yena mmaraa ken ne yako nyiaa, “Gyae n dɔɔ ηgba nyan gbagba n wose ne.”

¹⁰ Nyi akpaa ηolo ne gyae ɔ dɔɔ ne, ɔ be gyae waa yeε e nombiikum ya. Mena dɔɔ nyi n gyae n dɔɔ na, n dii mmaraase ηan pou dɔɔ baa kelii ɔto. Nawolo nyi mmaraase ηan pou nyee yena kegyae.

¹¹ Kenηa pou wɔle ne, ε keε deban ken man de kyaa ne na ε kena nyi te lii deban ken dee fon lee da dosoron man. Nawolo nyi nenεε da nyeekeleεweeya ηan ta benaa kela deban ken dɔɔ tanɓεε lee Kristo di ne.

¹² Teka kyomii na nelim te lam, na tεε kena mɔ te lii. Mena dɔɔ ε yela dee tina ditinεε man abɔɔ keyεε yela, na dεε mo kenmanee kegba ken dεε mo yoo na ditinεε abɔɔ ne do.

¹³ Ε yela da kekyaabii man ke yeε ηgba balan ban be kyaa kenmanee man ne. Ε na yeli dεε

wɔlɛɛ deɓaŋ gyu ke kyaa nɔɔdedii man di de nɔɔ na dɛɛ dɛɛse ya. Ɛ na yeli dɛɛ yɛɛ kafon nombia na nombia nkarankaraŋ ya. Ɛ na gyae kale ya, te ɛ na yɛɛ sibiikum mɔ ya.

¹⁴ Mɔna ɛ yela de Gbenɣyoo Yesu Kristo kedi ɛ nyee, na ba tekaa yela ɛ ka gyuen nombiakumɛɛ ŋan ɛ dinɔɔ kum keŋ ne yeli ɛ ne yɛɛ ne ya.

14

Ɛ na bu dɔŋa fɔɔ ya

¹ Ɛ lɛɛ walaŋ ŋon ɔ be dana dɔŋ ɔ Kristo keɓɛdi man ya ne do ɛ man. Mɔna ɛ na yeli ɛ konɔɔ man nombia ŋan dɔɔ walaŋ kamase seŋɛɛ ne, ka mo kewɔŋee kɔŋ ya nsana ya.

² Nɔlo kyaa na lee ɔ Kristo keɓɛdi dɔɔ ɔ ne lɛɛ di nyi waa tale di kpene kamase. Nɔlo mɔ keɓɛdi be dana dɔŋ ya mena dɔɔ ŋon ne di faaren weenɛɛ kaagen bo.

³ Gbɛɛ be doo nyi walaŋ ŋon ɔ ne di kpene kamase ne, waa keɛ ɔ wose nyi ɔ dei kela walaŋ ŋon ɔ ne di faaren weenɛɛ ne ya. Mena mɔ te walaŋ ŋon ɔ ne di faaren weenɛɛ ne, na bu walaŋ ŋon ɔ ne di kpene kamase ne fɔɔ ya. Nawolo nyi Wurubuare ne lɛɛ be popou do.

⁴ Nyaŋ yena amɔte keŋ n ke tale bu nɔlo tobaale yaa wa alebu fɔɔ? Walaŋ ŋonan ɔ gbenɣyoo waagen ne gyae la waa tale naa nyi ɔ seŋɛɛ nideli yaa ɔ ba seŋɛɛ nideli ya. Te waa tale seŋ nideli nawolo nyi de Gbenɣyoo Wurubuare dana dɔŋ keŋ waa tale yela waa seŋ nideli.

⁵ Njolo waa tale yako nyi wee daale kela weeya akan ɲan, te njolo mo gyan na weeya ɲan pou yɛɛ kyɛkyɛɛ. Nombia kenja man na, kaboena nyi walaɲ kamase waa lɛɛ ɔ wui ken dɔɔ ɔ seɲɛɛ nɛ do nideli.

⁶ Nyi akpaa njolo da lese wee daale see nyi ken kela na weeya akan ɲan na, ɔ ne yɛɛ mena bo na waa mo lese Wurubuare yele. Te akpaa njolo mo ne di kpene kamase na, ɔ ne di ke bo na waa mo lese Wurubuare yele. Nawolo nyi ɔ ne fane fa Wurubuare karan lee weeneɛ ɲenan dɔɔ pete ɔ ne dii. Walaɲ ɲon mo ɔ ne di faaren kaagen bo nɛ, ɲon mo ne di ɲa bo na waa mo lese Wurubuare yele. Nawolo nyi ɲon mo ne fane fa Wurubuare karan pete ɔ ne dii.

⁷ Da ke kyaa kei, yen man o nyeedon man o, njolo be kyaa fa ɔ wose ya.

⁸ Nyi akpaa de kyaa na, de kyae fa de Gbenjyoo Yesu Kristo. Mena mo te akpaa da yem na, da yɛɲae fa de Gbenjyoo Yesu Kristo. Mena dɔɔ nyi de kyae na de sia o, da yɛɲae o, de yɛɛ de Gbenjyoo Yesu Kristo wui.

⁹ Kei dɔɔ te Kristo yɛɲawɔ te ɔ foɲawɔ lee yen man. Na ke yela waa nyin bese balan ban be kyaa na be sia, na ban boɔ yekee nɛ pou Gbenjyoo.

¹⁰ Mena dɔɔ tekaboena nyi njolo waa bu ɔ dɔɔ foɔ yaa waa kɛɛ ɔ wose nyi ɔ dei kela ɔ dɔɔ ya. Nawolo nyi de popou dɛɛ kaa seɲ Wurubuare siaman na waa di de nombia.

¹¹ Nawolo nyi Wurubuare nombia anmarasen see ɲan ne yako nyiaa,
 “De Gbenjyoo kpa,

‘Man nyinḡa me kyaa nε,
 walaḡ kamase waa kaa bunḡ me siaman
 na waa toro yako nyi man yena
 Wurubuaε.’ ”

¹² Lee mena dɔɔ de man walaḡ kamase waa kaa
 tɔlεε ɔ nɔɔwoya fa Wurubuaε.

¹³ Mena dɔɔ ε yela dee tina dɔḡa fɔɔ kebu
 yela. Mɔna kaboena bo nyi dεε kεε nyi dɔɔ yεε
 kolo na ke yela ḡolo ke yεε dukum ya.

¹⁴ Me ka bese Kristo baale kei dɔɔ nε, ma te
 naa nyi weenεε kamase be kyaa keḡ ke yεε kolo
 kum ke ya. Mɔna akpaa Kristo baale ḡolo de lεε
 weenεε ḡaale do nyi ke yεε kolo anekɔlanḡ ke
 na, na ɔtenate gyanḡ te ke yεε kolo anekɔlanḡ.

¹⁵ Nyi akpaa n weenεε ḡaale kedi de yeli n
 dɔɔ ḡolo wose te fεε e ya nε, kenanḡ na n
 nombia ayεesa bεε wola balanḡ kegyae ya. Na
 yeli n weenεε ḡaale kedi ke yela n dɔɔ ḡolo ke
 yala ɔ kelεedi man ya. Nawolo nyi ḡon mɔ dɔɔ
 te Kristo yenḡawɔ.

¹⁶ Mena dɔɔ na yeli kpene keḡ nyanḡ ne kεε ke
 nyi ke dei nε, ka bese kolo kum balanḡ siaman
 ya.

¹⁷ Nawolo nyi Wurubuaε gyoori keḡ nε, ka te
 yεε kedi na kenyoɔ nombia ḡaagenḡ ya. Mɔna
 ke yεε keḡ nyi walaḡ waa yεε kpene keḡ tenεε
 Wurubuaε siaman, na waa yεε kpene keḡ gyae
 ka mo wosefεereḡ kɔḡ ḡon na ɔ dɔɔ nsana, na
 dee di gyonḡ keḡ Wurubuaε felinḡ ḡon ne fa daa
 nε.

¹⁸ Walaḡ kamase ḡon ɔ som Kristo lee mena
 gbεε kei man nε, ɔ nombia na gyoo Wurubuaε

sia. Mena walaŋ ɲonaŋ mo te balan na lese o yele.

¹⁹ Mena doo deban kamase na e yela deɛ mo de loo gyakaa aboo ɲan gyae ka mo wosefɛɛren koŋ, te ɲɛɛ do daa doŋ da keɛɛdi man ne doo.

²⁰ Na yeli weeneɛ ɲan nyan ke di ne, ke woɛɛ Wurubuaɛ tom ya. Gbɛɛ doo nyi deɛ tale di weeneɛ kamase, moɲa akpaa weeneɛ ɲan nyan kedi ne ne gyae la ke yela ɲolo ke yala o keɛɛdi man na, kenan na na di ɲa korakora ya.

²¹ Nawolo nyi akpaa ɲolo de beɛ naane ketao, yaa o beɛ solon kenyoɔ yaa o beɛ kpene kamase ken gyae ke yela o doo ɲolo ke yala o keɛɛdi man na, ken gba dei la kela.

²² Mena doo kpene kamase ken n ne lee di lee mena nombia kenɲa man na, yela ke doo emɛɛ na n Wurubuaɛ nsana. Walaŋ ɲon o konoo man nombia bee bu e foɔ lee aboo ɲan ɲon gbagba be lee ɲa do ne man ya na, ɲon na nyeebam.

²³ Moɲa akpaa ɲolo de di kolo ken o konoo man nombia ta teneɛ e ya ne, kenan na Wurubuaɛ waa bu e foɔ. Nawolo nyi otenate te lee Wurubuaɛ di lee kpene kenan keyɛɛ man ya. Te kpene kamase ken ɲolo te lee Wurubuaɛ di lee ka keyɛɛ man ya ne, na ke yeɛ dukum ke.

15

E na gyuen yaagen wui ya

¹ Daa ban da seɲɛɛ da keɛɛdi man kenken ne, kaboena nyi dee nyin konoo fa ban boo seɲɛɛ

ba kelɛɛdi man kenken ya nɛ, na dee nyin kyɔ wɔ. Ɛ na yeli dɛɛ kɛɛ daa daagen wui ya.

² Ɛ yela de man walan kamase ke yɛɛ kpene ken dei fa ɔ dɔɔ, na ke kyɔ e na non mɔ ka sen kenken ɔ kelɛɛdi man.

³ Nawolo nyi Kristo gba koran te kɛɛ non waagen wui ya. Be nmarasewɔ Wurubuare nombia anmarasen see man nyi ɔ yako Wurubuare nyiaa, “Tuubia nan balan ba tee nen nɛ, man te ne kaa wuraawɔ.”

⁴ Nombia nan pou bɔɔ nmarase see Wurubuare nombia anmarasen see nan man nɛ, be nmarase na bo see na ne ka wola daa nombia. Kei gyae ke yela dɛɛ yɛɛ kakyen na dee nyin konɔɔ sen kenken, lee lookegyakaa ken de dana nɛ dɔɔ.

⁵ Mɛɛ sola Wurubuare non ɔ ne yeli balan ne nyin konɔɔ sen kenken te ɔ na do wɔ kakyen nɛ nyiaa, deban kei ken ɛ silana Kristo Yesu nɛ, waa yela ɛ ke yɛɛ nɔɔdokolon.

⁶ Dekon mena na gyae ke yela ɛ popou ka mo konɔɔ dokolon, na nɔɔdokolon lese Wurubuare non ɔ yɛɛ de Gbenjyoo Yesu Kristo ɔ kya e nɛ yele.

⁷ Lee mena dɔɔ ɛ lɛɛ dɔna do ngba mena ken Kristo be lɛɛ non do nɛ, na balan ke nyin lese Wurubuare yele.

⁸ Ampan yaa mɛɛ yako non nyiaa, Kristo kaa bese Gyudatena somre na ka wola nyi Wurubuare ne di ɔ nombia dɔɔ. Te ɔ nombia nan ɔ be yako see fa Gyudatena be naanaɔ ban nɛ, gyae ke kon mena.

⁹ Kei gyae ke yela balan ban ba te yee Gyudatenawo ya ne, ka lese Wurubuaere yele lee mena ken o be wii be waranase ngba mena ken Wurubuaere nombia anmarasen see nan be yako ne nyiaa,

“Lee kei doo maa lese n yele balan ban ba te yee Gyudatenawo ya ne siaman, na maa kpee nooneh kelee neh.”

¹⁰ Wurubuaere nombia anmarasen see nan besewo yako nyiaa,

“Emee balan ban e te yee Gyudatenawo ya ne, e kpu na balan ban Wurubuaere ba lese ne na e ke nyanjee.”

¹¹ Wurubuaere nombia anmarasen see nan besewo yako nyiaa,

“Emee ban pou e te yee Gyudatenawo ya ne, e lese de Gbengyoo Wurubuaere yele. Emee teele kei doo balan pou, e lese Wurubuaere yele.”

¹² Wurubuaere dekpenkpenjyooore Yesaya mo yakowo nyiaa,

“Walan holo waa kaa lee de naana Gyese duulun man koh.

Nhon ne gyae la o kaa di gyoori balan ban ba te yee Gyudatenawo ya ne doo, te o doo te baa mo be loo gyakaa.”

¹³ Mee sola Wurubuaere nhon o ne fa balan lookegyakaa ne nyi waa yela e ke kyaa gyon na wosefereh man lee keledi ken e be lee e di ne doo. Na o felih nhon ke yela e ka mo e loo gyakaa o doo nideli.

14 Me tebia Kristotena, maŋ gbagba gyen nideli nyi ε yεε balan kpaakpaawo, te ε gyen nombia mo nideli keŋ ε ke tale wola ε tebia.

15 Mɔna ma te gyo me konoo yako non nombia njaale me tone kei man, na ε be nyin wolee na ya. Wurubuare bereε keŋ o ba mo boele maŋ ne doo, te me talewo yako non nombia nenan.

16 Nawolo nyi Wurubuare lese na maŋ nyi maa yεε Yesu Kristo kpilale balan ban ba te yεε Gyudatenawo ya ne man. Mεε yεε tom nɔba Wurubuare sae ne lee non Wurubuare nyeedon nombia nan keyako man. Kei gyae ke yela balan ban ba te yεε Gyudatenawo ya ne, kaa yεε nɔba kpene keŋ beε mo deesi fa Wurubuare te na gyoo o sia ne. Nawolo nyi Wurubuare felin non te desina wo keŋ kolo kum kamase be doo be man bela ya.

17 Mena doo me dana gbεε keŋ maa tale wola ma wose, lee tom keŋ Kristo don keŋ ne yeli mεε yεε fa Wurubuare ne doo.

18-19 Moo gyae maa yako nombii daale kpu na keŋ Yesu Kristo be tεε me doo yεε ne ya. Maa gyo me konoo bo yako mena keŋ o be tεε me doo yela balan ban ba te yεε Gyudatenawo ya ne be kaa lee Wurubuare di ne doo. Me noowoya na me nombia ayεesa na gyakolon nombia na nombia dinaana nan Wurubuare felin non be yeli moo tale yεε ne, yele la te balan ban ba te yεε Gyudatenawo ya ne kaa lee Wurubuare di. Mena doo me tεεwo kolosi Kristo nombia kpaakpaa nan pou lee Gyerusalem donoo man menε kelii Ilirikum

tɛɛle dɔɔ.

²⁰ Kpene kenj doo me konɔɔ man deban kamase kenj mee gyae nyi maa yee yena nyiaa, mee gyae nyi maa ta kolosi Kristo nombia kpaakpaa nan botɔɔse nan be te nyii ta na see ya ne. Mɔɔ ne gyae nyi me kaa kolosi na botɔɔse nan baale be wulaa kolosi na ne ya.

²¹ Mena te Wurubuare nombia anmarasen see nan ne yako nyiaa,
 “Balanj ban ba te yako ta wɔ Kristo nombia nan ya ne baa naa e,
 te balanj ban be te nyii ta ɔ nombia nan ya ne baa nyii ne man.”

²² Kei dɔɔ te kaa lii nanj gyen me te nyina ta gbɛɛ maa kɔn e gyan ya ne.

²³ Mɔna nenɛɛ dɔɔ ma te tanj ma tom keyee kebo, te lenanj bene bene me wulaa mee gyae gbɛɛ nyi maa kɔn e gyan,

²⁴ mena dɔɔ ma te yee ma agyuenj nyi akpaa mee lam mee gyu Sepeni na maa ta e gyan. Mee kɔn me kaa talaa me sia e gyan weeya ala, na e ke nyin lɔ manj gbɛɛ.

²⁵ Mɔna nenɛɛ dɔɔ ma senɛɛ Gyerusalem gbɛɛ dɔɔ baa. Me dana kolo mee gyu me kaa kyɔ Kristotena banj be kyaa botɔɔ ne.

²⁶ Nawolo nyi Kristotena banj be kyaa Masedonia na Akaya tɛɛlese man ne, ta mo gyonj yilaa abɔɔ na baa mo yelee Kristotena ayematena banj be kyaa Gyerusalem donɔɔ man ne.

²⁷ Banj gbagba kegyaebii man te ba moowo yilaa abɔɔ kenja, te kaboena nyi baa tanj yee mena. Nawolo nyi nyeedonj nombia kpaakpaa

ηαν βωω nyii lee Wurubuare gyan ne,
Gyudatena yele la te be nyii ηa. Mena δωω nyi
ban mo da mo ba wose man abωω gyu ke kyω
Gyudatena benan ηa, ke doo na ke gbεε.

²⁸ Akpaa me tan mo abωω ηan pou βωω yilaa
ne do wω be nyinmaa man na, maa kaa lan gyu
Sepeni teele man. Akpaa mee lam mee gyu
botωω na, te maa kωη ε gyan.

²⁹ Te ma gyeη nyi me keε kωη ε gyan kei ne,
gyae ke yela Kristo ke hiraa daa nideli.

³⁰ Me tebia kpaakpaa, me ta mo de Gbengyoo
Yesu Kristo na balan kegyae keη Wurubuare
felin ηon be yeli ε dana ne mee sola ηon nyiaa,
ε yase ε sia fane fa Wurubuare kyω man.

³¹ ε fane fa Wurubuare fa man nyi waa lese
man lee balan ban ba te yeε Kristotenawω ya te
be kyaa Gyudia teele man ne nyinmaa man. ε
fane nyi Wurubuare waa yela Kristotena ban be
kyaa Gyerusalem donωω man ne, sia kagye tom
keη mee gyu me kaa yeε be gyan ne man.

³² Te akpaa Wurubuare de seε na maa kωη ε
gyan na gyon, na daa na ηon pou ke kyaa na
dee di gyon na dωηa.

³³ Wurubuare ηon ω yeε wosefeereη
Gbengyoo e ne, waa kyaa na ε popou. Amen.

16

Nωωkado

¹ Mee lese de deesi Kristo alo Foobe maa wola
ηon nyi ω yeε walan ηon ω ne yee Wurubuare
nideli. Foobe kei yeε kegyia e Kristotena ban be
kyaa Kenkiria donωω man ne man.

- ² Nyi ɔ kɔŋ ε gyaŋ na ε lɛɛ e lee de Gbenɔyoo
 Yesu yele man na ε ke kyɔ e lee gbɛɛ kamase
 man, ŋgba mena keŋ kaboena nyi Kristotena
 baa kyɔ dɔŋa nɛ. Nawolo nyi ŋon gbagba mɔ te
 kyɔ balan burum, te ɔ te kyɔ maŋ gbagba mɔ.
- ³ Ε do Pirisila na Akuila nɔɔ fa maŋ, nawolo nyi
 be yɛɛ me tebiawɔ te daa na wɔ pou ne
 yɛɛ na Kristo Yesu tom keŋ.
- ⁴ Ba moo ba wose fa yeŋ lee me dɔɔ.
 Mena dɔɔ mɛɛ do wɔ nɔɔ nideli.
 Na maŋ maagen na do na wɔ nɔɔ ya,
 mɔna Kristotena ban ba te yɛɛ
 Gyudatenawɔ ya nɛ mɔ na do wɔ nɔɔ.
- ⁵ Ε do Kristotena ban bɛɛ gyaŋee ba
 dekpaŋalan man nɛ nɔɔ fa maŋ.
 Ε do me gyoo gyaagyɛ Epanetuse nɔɔ fa maŋ.
 Ŋon yena walan ŋon ɔ be tanɔgbɛɛ lɛɛ
 Kristo di Esia tɛɛle man.
- ⁶ Ε do Mɛɛre ŋon ɔ be naa diyem nideli ε dɔɔ nɛ
 nɔɔ fa maŋ.
- ⁷ Ε do Andoronikuse na Gyuniase nɔɔ fa maŋ.
 Be yɛɛ Gyudatenawɔ ŋgba maŋ nɛ,
 te daa na wɔ pou te be kyaŋawɔ tɔ deni see.
 Be yɛɛ balan ban Kristo kpilala ban pou ne bu
 wɔ nideli,
 te be tanɔgbɛɛ maŋ lɛɛ Kristo di gba.
- ⁸ Ε do Ampeliatuse nɔɔ fa maŋ.
 ɔ yɛɛ me gyoo gyaagyɛ e lee Kristo dɔɔ.
- ⁹ Ε do de gyoo Ubanuse ŋon daa na e pou ne
 yɛɛ tom Kristo man nɛ,
 na de dɔɔ kpaakpaa Setakise nɔɔ fa maŋ.
- ¹⁰ Ε do Apelese nɔɔ fa maŋ.

Ɔ ta lese wola nideli nyi Ɔ seɲɛ Kristo nombia
 ɲan man nideli.

Ɛ do balan ban pou boɔ lee Aristobuluse
 dekpaɲalan man ne noɔ fa man.

11 Ɛ do Herodion noɔ fa man.

Ʋon mo yeɛ Gyuda baale e ɲgba man ne.

Ɛ do Kristotena ban be kyaa Nasisuse
 dekpaɲalan man ne noɔ fa man.

12 Ɛ do Tirifena na Tirifosa noɔ fa man.

Be yeɛ ala ban boɔ kyan ba wose yeɛ de
 Gbeɲgyoo Kristo tom keɲ.

Ɛ do me gyoo gyaagyi Pɛɛsi noɔ fa man.

Ʋon mo yeɛ alo ɲon Ɔ be yeɛ tom dinaa fa de
 Gbeɲgyoo.

13 Ɛ do Rufuse na Ɔ naa ɲon Ɔ ba mo man yeɛ Ɔ
 bu ne noɔ fa man.

Rufuse yeɛ de Gbeɲgyoo Kristo tobaale ɲon Ɔ
 yele ba lee nideli.

14 Ɛ do Asinkirituse na Felegon na Hemise na
 Patorobase na Hemase na Kristotena ban
 pou be kyaa kpu na wo ne noɔ fa man.

15 Ɛ do Filologuse na Gyulia na Neruse na Ɔ
 deesi na Olimpase na Kristotena ban pou
 be kyaa kpu na wo ne noɔ fa man.

16 Ɛ pukaa doɲa, na e ka do doɲa noɔ na gyon.
 Kristotena akpii akpii ɲan pou na do ɲon noɔ.

17 Me tebia, mee waase ɲon nyi e keɛ nideli
 na e ka gyene balan ban be kpuɛ na ɲon te beɛ
 woɛɛ ya nsana ne. Mena balan benan ne yeli
 baale ne yale ba keɛɛdi man, te be nombia ɲan
 beɛ wolo ne mo yeɛ kpoo lee ɲan moɔ wola ɲon
 ne man. Ɛ lese e wose lee mena balan benan
 man.

18 Nawolo nyi mena balan kewo bee som de Gbenjyoo Kristo ya, mona bee gyae ban gbagba deeli bo. Be donye bee mo nonman yelin na nonwoya gyon nyinan mo beo balan ban bo gyen daale ya ne.

19 Emee doo balan pou te nyii mena ken e ba mo e wose fa Kristo ne, mena doo dana man gyon nideli. Mona mee gyae e ka gyen nyansa na e ka gyen nombia nan ne dei, na e ka lese e wose lee dukum keyee man.

20 Be gyae ke kyare ya Wurubuare non o yee wosefere non pou Gbenjyoo e ne, waa yela e ke sakatee obonsam e nawoo tee. De Gbenjyoo Yesu waa mo o beree boele non.

21 Me doo Timoti non daa na e ne yee tom dokolon ne na do non noo.
Mena ke mo te Lusiuse na Gyason na Sosipata ban be yee me tebia Gyudatenawo ne mo na do non noo.

22 Man Tetiyuse non moo nmarase tone kei fa Pool ne,
mo na do non noo lee de Gbenjyoo Kristo yele man.

23 Me denite Gayose mo na do non noo.
O dekanalan man te daa Kristotena ban pou de kyaa kebo ne ne gyanee.
Erasituse non o ne kee donoo kei koba doo ne,
na de doo Kuatuse mo na do non noo.

24 De Gbenjyoo Yesu Kristo waa mo o beree boele e popou na waa sen e wole. Amen.

25 E yela dee lese Wurubuare yele. Non ne tale la yela e ne tale sen kenken e keeedi man,
lee Yesu Kristo nyeedon nombia nan moo kolosi

fa ηon ne dɔɔ. Nafɔ anokoare nombii kei yee
nombii aweesen ke, mɔna nenee dɔɔ
Wurubuaɛ te yeli de ta gyeη ke.

²⁶ Nenee dɔɔ nombii kei ta tekaa yee nombii
aweesen ya. Wurubuaɛ te yeli wa
akpenkpengyɔɔra te ηmarase anokoare nombii
kei see. Te Wurubuaɛ ηon mɔ ɔ kyaa
kekpaakekpaa ne te yeli ba te kolosi nombii kei
fa teele kei dɔɔ balan pou, na baa lee e di na
baa ta ɔ gbeneη dɔɔ.

²⁷ E yela dee ta de Gbengyoo Yesu Kristo dɔɔ
na dee lese Wurubuaɛ yele kekpaakekpaa.
Nawolo nyi ηon waagen kooη yena nyansa pou
nyee.

Amen.

**WURUBURE NOMBIA KPAAKPAA
NŊŊKEBAKESEE WŊLE**
The New Testament in the Delo language of Ghana:
**WURUBURE NOMBIA KPAAKPAA NŊŊKEBAKESEE
WŊLE**

copyright © 2006 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Delo

Contributor: Wycliffe Bible Translators, Inc.

All rights reserved.

2025-05-17

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Jun 2026 from source
files dated 17 May 2025

80e9f745-c10c-5e3f-94bb-9d65aa1a1b11